
Zbornik za umetnostno zgodovino

Archives d'histoire de l'art

Art History Journal

Izhaja od / Publié depuis / Published Since 1921

Nova vrsta / Nouvelle série / New Series LII

Ljubljana 2016

ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO N.S. LII/2016

Izdalo in založilo / Published by

**SLOVENSKO UMETNOSTNOZGODOVINSKO DRUŠTVO, LJUBLJANA
C/O FILOZOFSKA FAKULTETA UNIVERZE V LJUBLJANI
ODDELEK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO, AŠKERČEVA 2
SI – 1101 LJUBLJANA, SLOVENIJA**

Uredniški odbor / Editorial Board

RENATA NOVAK KLEMENČIČ, glavna in odgovorna urednica / Editor in chief
**JANEZ BALAŽIČ, MARJETA CIGLENEČKI, MATEJ KLEMENČIČ, MATEJA KOS,
ANDREJ SMREKAR, KATARINA ŠMID, SAMO ŠTEFANAC**

Mednarodni svetovalni odbor / International Advisory Board

**LINDA BOREAN, FRANCESCO CAGLIOTI, NINA KUDIŠ, VLADIMIR MARKOVIČ,
INGEBORG SCHEMPER SPARHOLZ, CARL BRANDON STREHLKE**

Tehnična urednica / Production Editor

KATRA MEKE

Lektoriranje / Language Editing

PHILIP BURT, JELKA JAMNIK, MAJA LAZAREVIČ BRANIŠELJ, URŠKA ZAJEC

Prevajalci / Translators

**IRENA BRUCKMÜLLER, ALENKA KLEMENC, MAJA LOVRENOV, FRANC SMRKE,
KATJA URŠIČ BLAŽIČ**

Oblikovanje in postavitev / Design and Typesetting

STUDIOBOTAS

Tisk / Printing

GORENJSKI TISK STORITVE, D.O.O., KRANJ

Naklada / Number of Copies Printed

400 IZVODOV

Indeksirano v / Indexed by

BHA, FRANCIS, SCOPUS, ERIH PLUS

© SLOVENSKO UMETNOSTNOZGODOVINSKO DRUŠTVO, 2017

**ZA AVTORSKE PRAVICE REPRODUKCIJ ODGOVARJAJO AVTORJI OBJAVLJENIH
PRISPEVKOV.**

ISSN 0351-224X

**ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO IZHAJA OB FINANČNI PODPORI
JAVNE AGENCIJE ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST REPUBLIKE SLOVENIJE**

Kazalo / Contents

JEŠA DENEGRİ	
Za Tomaža Brejca, povodom sedamdesete godišnjice	9
MAJA LOZAR ŠTAMCAR	
Dr. Vesna Bučić – devetdesetletnica	13
JANA INTIHAR FERJAN	
Breda Ilich Klančnik, ob obletnici	18
RAZPRAVE IN ČLANKI / ESSAYS AND ARTICLES	
NATAŠA GOLOB	
Sentence Petra Lombarda v pontignyjskem slogu: Maribor, Univerzitetna knjižnica, Ms 136 <i>Peter Lombard's Sentences in the 'Pontigny-style'</i>	25
SAMO ŠTEFANAC	
Meister Stefan aus Krainburg, der letzte Vertreter der spätgotischen Architektur in Oberkrain <i>Mojster Štefan iz Kranja, zadnji protagonist gorenjske poznogotske arhitekture</i>	57
POLONA VIDMAR	
Cerkev Svete trojice v Slovenskih goricah in njeni donatorji. Stubenbergi, Trauttmansdorffi, Khisli, čudodelna podoba in motiv calcatio <i>The Church of the Holy Trinity in Slovenske Gorice and Its Benefactors. Stubenberg, Trauttmansdorff, Khisl, the Miraculous Image and the Calcatio Motif</i>	85

MATEJ KLEMENČIČ, ENRICO LUCCHESI, FERDINAND ŠERBELJ Pietà Antonija Belluccija za Schellenburgov Križev oltar pri ljubljanskih frančiškanih <i>Antonio Bellucci's Pietà for Jakob Schell von Schellenburg's Altar of the Holy Cross in the Former Franciscan Church in Ljubljana</i>	119
BOJAN DJURIĆ Borl/Ankenstein portret Lucija Vera <i>Il ritratto Borl/Ankenstein di Lucio Vero</i>	149
CVETKA POŽAR Vzpostavitev in prve razstave Bienala industrijskega oblikovanja v šestdesetih letih 20. stoletja <i>The Establishment and First Exhibitions of the Biennial of Industrial Design in the 1960s</i>	177
KATJA MAHNIČ Josip Mantuani in moderni muzej. Prispevek k razumevanju Mantuanijevih prizadevanj za reorganizacijo Deželnega muzeja za Kranjsko <i>Josip Mantuani and Modern Museum. Contribution to the Understanding of Mantuani's Efforts to Reorganise the Carniolan Provincial Museum</i>	199
MATEJA KOS Seminar za umetnostno zgodovino, Spomeniški urad in državni muzej v obdobju direktorjev Josipa Mantuanija in Josipa Mala <i>Art History Seminary, Monument Office and State Museum in the Period of Museum Directors Josip Mantuani and Josip Mal</i>	223

MOJCA JENKO	
France Stelè in Društvo Narodna galerija.	247
Iz arhiva Narodne galerije	
<i>France Stelè und der Verein Narodna galerija: aus dem Galeriearchiv</i>	

BLAŽ ZABEL	
Steletov referat K problematiki Jugoslovanske nacionalne	271
umetnostne zgodovine in svetovna umetnostna zgodovina	
<i>France Stele's Essay on Yugoslav National Art History and World Art Studies</i>	

ŽELJKO OSET	
Prvi člani SAZU iz vrst umetnostnih zgodovinarjev:	289
Izidor Cankar, France Stelè in Vojeslav Molè	
<i>First Members of the Slovenian Academy of Sciences and Arts among Art Historians: Izidor Cankar, France Stelè and Vojeslav Molè</i>	

OCENE IN POROČILA / BOOK REVIEWS AND REPORTS

FERDINAND ŠERBELJ	
Bergantova Prestar in Ptičar ponovno iz oči v oči	303

Cerkev Svete trojice v Slovenskih goricah in njeni donatorji. Stubenbergi, Trauttmansdorffi, Khisli, čudodelna podoba in motiv calcatio

POLONA VIDMAR

Leta 1904 je frančiškanski pater Emerik Landergot o cerkvi Svete trojice zapisal: »Po pravici imenujejo torej to hišo božjo nebesa na zemlji: Tukaj kraljuje sv. Trojica kaker v nebesih; tukaj sprejema prošnje vernikov neposredno kaker na svojem tronu; tukaj se skazuje posebej dobrotno po milostni podobi.«¹ Cerkev je bila zgrajena in v veliki meri opremljena v obdobju, ko je pri njej deloval samostan avguštincev eremitov (1667–1787), ki je bil eden od najrevnejših na Štajerskem, saj je ob zatrtju premogel le nekaj vinogradov.² Po zatrtju sta v samostanu ostala dva patra in vodila novoustanovljeno župnijo do leta 1811, nato so jo do leta 1854 vodili svetni duhovniki. Tedaj so v samostan prišli frančiškani, ki ga vodijo še danes. Kljub nepremožnosti redovne skupnosti je oprema tako bogata, da je Jože Mlinarič zapisal, da so avguštinci »pozidali veličastno baročno cerkev, večkrat imenovano ,slovenski Jeruzalem', najlepšo baročno sakralno stavbo v današnji lavantinski škofiji«. ³ Gradnja in opremljanje cerkve sta že bila predmet številnih zgodovinskih in umetnostnozgodovinskih študij,⁴ namen pričujočega prispevka pa je osvetliti okoliščine

¹ P. E. L. (pater Emerik LANDERGOT), Sveta Trojica v Slovenskih goricah, *Cvetje z vertov sv. Frančiška*, 21, 1904, p. 376.

² Adam WOLF, *Die Aufhebung der Klöster in Innerösterreich 1782–1790. Ein Beitrag zur Geschichte Kaiser Joseph's II.*, Wien 1871, pp. 126–127.

³ Jože MLINARIČ, Župnija Sv. Lenart do jožefinske dobe, *Zbornik občine Lenart. Izdano ob 800-letnici prve pisne omembe Lenarta* (ed. Slavko Kramberger), Lenart 1996, pp. 63–71, 68.

⁴ Fr. ŠROL, Sv. Trojica v slov. goricah, *Slomškove drobtinice*, 20, 1869, pp. 229–236; Ignaz OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. I. Theil: Das Bisthum, das Domkapitel und die Dekanate: Marburg, Mahrenberg, Jaring, St. Leonhard in W. B., Kötsch und Zirkoviz*, Marburg 1875, pp. 218–231; LANDERGOT 1904, cit. n. 1, pp. 29–31, 55–60, 91–94, 121–124, 157–159, 188–191, 219–220, 250–251, 280–282, 313–317, 341–349, 374–379; Ljiljana ANTIĆ, *Sveta Trojica v Slovenskih goricah. Samostan in cerkev*, Ljubljana 1966 (diplomska naloga, Univerza v Ljubljani, tipkopis); Johannes GAVIGAN, *The Austro-Hungarian Province of the Augustinian Friars, 1646–1820. Volume I: Founding, External Development, and Superiors 1646–1683*, Roma 1975 (Studia Augustiniana Historica, 1), p. 119; Johannes GAVIGAN, *The Austro-Hungarian Province of the Augustinian Friars, 1646–1820. Volume II: Development, Studies, Baroque Brilliance 1646–1725*, Roma 1976 (Studia Augustiniana Historica, 3),

ustanovitve cerkve in avguštinskega samostana s pomočjo študija virov o njunih plemiških ustanoviteljih in donatorjih. Nadaljnji namen je študij čudodelne podobe Svete trojice ter skulptur sv. Avgušтина in sv. Frančiška, ki z nogo drobita tri krivoverce oziroma Turka. Primarni vir za prispevek je kronika *Protocollum Super Archivum huius Conventus Sanctissimae Trinitatis, in quo pariter varia memorabilia de incremento Thaumaturgae Imaginis pro posteris notatu dignissima, per annorum decursum inserta reperiuntur. ab anno 1704*.⁵ Svetotrojiški avguštinci so kroniko začeli pisati leta 1704 na pobudo provinciala Josepha Achingerja, vanjo pa so vstavili tudi vsebino starejših dokumentov, napise v cerkvi in ljudsko izročilo. Zadnji vpisi so iz leta 1763. Sočasno so dogodke beležili v pet drugih knjig, *Liber Provinciae, Liber Historiae Conventus, Liber Exitus, Liber proventuum* in *Liber fabricae (ecclesiae)*,⁶ ki veljajo za izgubljene.

Ustanovitev kapele Svetega duha in cerkve Svete trojice

Po poročilu kronike je Gospod leta 1631 navdihnil župljane sv. Lenarta in vernike nekaterih bližnjih župnij, da so zgradili kapelo na vzpetini Purkstattlberg, ki se sedaj imenuje Sv. Trojica.⁷ Dovoljenje za gradnjo je izdal lastnik Purkstattlberga, Wolfgang Stubenberski, 24. aprila 1631 na gradu Cmurek pod pogojem, da bo pri kapeli

pp. 180–181; Johannes GAVIGAN, *The Austro-Hungarian Province of the Augustinian Friars, 1646–1820. Volume III: State Absolutism and Disappearance of the Province 1725–1820*, Roma 1977 (Studia Augustiniana Historica, 4), pp. 4, 32, 122, 162, 442, 324–325, 464; Jože CURK, *Lenart v Slovenskih goricah in njegova okolica*, Ljubljana 1988, pp. 12–20; Jože CURK, Kulturni spomeniki v občini Lenart, *Zbornik občine Lenart. Izdano ob 800-letnici prve pisne omembe Lenarta* (ed. Slavko Kramberger), Lenart 1996, pp. 97–99; Metoda KEMPERL, *Romarske cerkve – novogradnje 17. in 18. stoletja na Slovenskem: arhitekturni tipi, poslikave, oprema*, Ljubljana 2001 (doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, tipkopis), pp. 51–52; Metoda KEMPERL, *Arhitekturna tipologija romarskih cerkva v 17. in 18. stoletju na Slovenskem*, Ljubljana 2012, pp. 30–31, 52, 57–58, 75, 180; Oskar HABJANIČ, Avguštinski samostan v Sv. Trojici v Slovenskih goricah v dobi baroka, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 62/1, 2014, pp. 67–90. Za predstavitev navedenih Gaviganovih monografij cf. Marijan SMOLIK, Objavljeni viri za zgodovino avguštincev na Slovenskem, *Bogoslovni vestnik*, 38/2, 1978, pp. 210–215.

⁵ Edini znani ohranjeni izvod kronike hrani Avstrijska nacionalna knjižnica (Österreichische Nationalbibliothek) pod inventarno številko 7236 IV, foll. 29r–88r (dalje citirano: *Protocollum*). Iskreno se zahvaljujem kolegu Oskarju Habjaniču za prijazno posredovanje kopij.

⁶ Knjige so navedene v kroniki, cf. *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 72v.

⁷ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 33r. Oskar Habjanič je vzpetino obravnaval kot del hrastovske gospoščine, čeprav so bili lastniki hrastovske gospoščine grofje Herbersteini in ne gospodje Stubenbergi. Cf. HABJANIČ 2014, cit. n. 4, p. 70.

obdržal odvetniške pravice (*iure advocatie*).⁸ Lesena kapela, posvečena Svetemu duhu, je kmalu pritegnila številne vernike. Ker je bila premajhna, so lenarški trški sodnik, svetniki in ključar kapele Svetega duha prosili urad seckavske škofije, da bi smeli zgraditi pravo cerkev.⁹ Tudi lenarški župnik Adam Urbanič (1629–1652) je v pismu škofa obvestil, da so župljani pripravljeni zgraditi in opremiti cerkev na lastne stroške.¹⁰ Škof Janez Marko Aldringen (1633–1664) je za mnenje vprašal arhidiakona, ptujskega župnika Janeza Ripserja (tudi Ripscherja), ki mu je 17. julija 1635 sporočil, da pobudniki gradnje cerkve Svete trojice ne nameravajo zgraditi na mestu porušene kapele Božjega groba, vendar pa tudi ne daleč stran.¹¹ Škofu je predlagal, da dovoli gradnjo, čeprav verniki še niso pozabili kapele Božjega groba. Menil je, da bi bilo bolj smotrno, da bi obnovili staro propadajočo cerkev sv. Lenarta, kakor da zgradijo novo.

Korespondenca priča o zaskrbljenosti cerkvenih oblasti, da bi v Lenartu in okolici ponovno oživila sekta ustanovnikov, skakačev ali metalcev (nem. Stifter, Springer, Werfer).¹² Skakači so v Radehovi zgradili kapelo Božjega groba, ki je bila pod vodstvom škofa Martina Brennerja uničena leta 1599.¹³ Leta 1605 so župljani Lenarta napisali peticijo Brennerju za ponovno gradnjo kapele in priložili seznam čudežev, po zavrnitvi pa so se z enako prošnjo obrnili na deželnega kneza.¹⁴ Škof je sklical komisijo pod vodstvom ptujskega župnika Ripserja, ki je vlogo zavrnila. Lenartčani so leta 1609 pisali še salzburškemu nadškofu in dve leti kasneje papežu, vendar je prošnjo ponovno presojal Ripser in jo zavrnil.¹⁵ Nato so se župljani obrnili neposredno na papeškega nuncija v Gradcu, leta 1614 pa je Brenner prisilil lenarškega župnika Milešiča, da je dal porušiti kapelo, ki je bila medtem zgrajena

⁸ *Protocollum*, cit. n. 5, foll. 33r–33v.

⁹ Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM), fond dekanije Lenart, škatla D 17/23, s. p.

¹⁰ NŠAM, fond dekanije Lenart, škatla D 17/23, s. p.; OROŽEN 1875, cit. n. 4, p. 219.

¹¹ NŠAM, fond dekanije Lenart, škatla D 17/23, s. p. Za izvleček iz dokumenta cf. Josef TILL, *Stifter und Springer. Beiträge zur Geschichte einer religiösen Bewegung im 16. und 17. Jahrhundert im slowenischen Raum Innerösterreichs*, Graz 1977 (doktorska disertacija, Karl-Franzens-Universität Graz, tipkopis), p. 247.

¹² O skakačih cf. Jože MLINARIČ, Vizitacije sekovskih škofov Martina Brennerja in Jakoba Eberleina na slovenskem Štajerskem, *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria Interna 1564–1628* (edd. France M. Dolinar et al.), Klagenfurt – Ljubljana – Wien, Graz – Wien – Köln 1994, pp. 191–201.

¹³ TILL 1977, cit. n. 11, p. 233.

¹⁴ Za dokumente in njihovo interpretacijo cf. TILL 1977, cit. n. 11, pp. 233–248.

¹⁵ TILL 1977, cit. n. 11, pp. 235–239.

brez dovoljenja.¹⁶ Njena naslednica se omenja v času škofa Jakoba Eberleina, 22. junija 1622,¹⁷ vendar je bila kmalu tudi ta uničena. Jože Mlinarič je kapelo Svetega duha interpretiral kot nadaljevanje kapele v Radehovi, saj so bile tudi nekatere druge nekdanje kapele sekte ustanovnikov posvečene Svetemu duhu.¹⁸ Oblasti verjetno tudi niso popolnoma zaupale Stubenbergom, saj jih je bila večina v 16. in zgodnjem 17. stoletju evangeličanov ter so morali leta 1628 zapustiti Štajersko ali konvertirati. Drugo možnost sta izbrala omenjeni Wolfgang Stubenberški (1600–1668) in njegova soproga Ana Krescencija Scheidt (?–1667). Wolfgang, sin Jurija Hartmana iz glavne linije, je leta 1612 študiral v Tübingenu, vendar je kmalu nato konvertiral in dobil dvorno službo (1618–1634). Leta 1628 je od strica Jurija, ki se je odločil za emigracijo, kupil gosposčino Cmurek.¹⁹ Wolfgang se je spopadal s finančnimi problemi in je bil prisiljen prodajati premoženje, med drugim leta 1650 tudi gosposčino Stubenberg.²⁰

Škof Janez Marko Aldringen je ubral drugačno pot kot njegova predhodnika Brenner in Eberlein ter je kljub neugodnemu Ripserjevemu mnenju izdal dovoljenje za gradnjo nove cerkve, prisoten pa je bil tudi ob položitvi temeljnega kamna 15. junija 1636, kar izvemo iz napisa nad nekdanjim glavnim vhodom: *Den 15 Junii 1636 ist durch ihr fürstlichen Gnaden Herrn Herrn Marcum Bischoffen zu Seccau der erster Stein gelegt, zu der Zeit des ehrwürdigen und geistlichen Herrn Adam Vrbanitsch Pfarrherrn zu St. Leonhard, und Herrn Zacharia Nierenberger als oberen Kirchen Probst. Das Gebau alsobalten einen Anfang genommen und aus lauter Almosen erbauet worden.*²¹ Ob tej priložnosti je prišlo do menjave posvetitve Svetemu duhu v cerkev Svete trojice.²² Tedaj je bila zgraje-

¹⁶ TILL 1977, cit. n. 11, pp. 243–244.

¹⁷ TILL 1977, cit. n. 11, pp. 245–246.

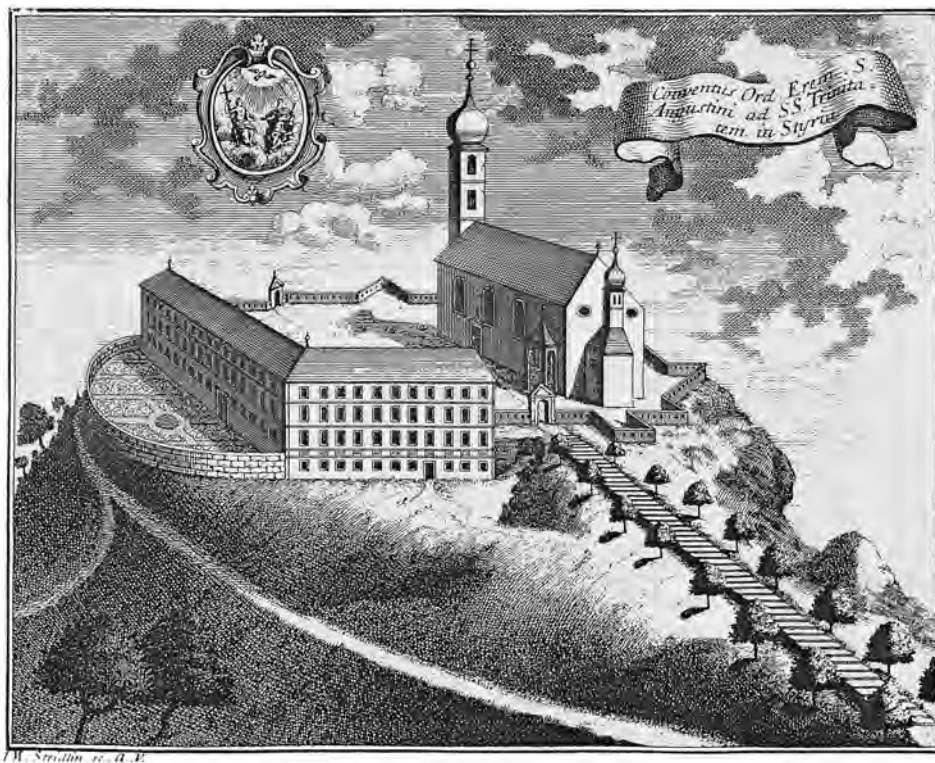
¹⁸ MLINARIČ 1996, cit. n. 3, p. 68.

¹⁹ JOHANN LOSERTH, *Geschichte des Altsteirischen Herren- und Grafenhausess Stubenberg*, Graz – Leipzig 1911, pp. 238–239.

²⁰ Steiermärkisches Landesarchiv (StLA), Adalbert Sikora: Die steirischen Gülden. Nach der landwirtschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. IV: Viertel zwischen Mur und Drau (Kreis Marburg), p. 432. Cf. tudi GOTTFRIED ALLMER, *Stubenberg am See. Größte Vielfalt auf kleinstem Raum in der Oststeiermark*, Stubenberg 1997, pp. 74–75.

²¹ Za napis cf. *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 33v; LANDERGOT 1904, cit. n. 1, p. 56; HABJANIČ 2014, cit. n. 4, p. 70. Napis je prevzet po kroniki, ker je izvirnik preveč poškodovan.

²² *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 33v. Povoda za novo posvetitev iz kronike ne izvemo. Landergot navaja zapis frančiškanskega patra Celestina Fošnerja, ki je okrog leta 1856 zapisal: »Stari ljudje pravijo, da so se na tem bregu zmerom tri enake luči videle. To je nagnilo prebivalce, da so stavili cerkev v čast presv. Trojice.« LANDERGOT 1904, cit. n. 1, p. 56. Legendo navaja tudi ŠROL 1869, cit. n. 4, p. 230.

1. Johann Matthias Steidl, Avguštinski samostan Svete trojice na Štajerskem, okrog 1731, bakrorez

na relativno majhna cerkev s pravokotnim prezbiterijem in majhnim zvonikom na vzhodu, ladjo in večjim zvonikom na zahodu (sl. 1).²³ Čeprav je navedeno, da so cerkev zgradili izključno s prispevki vernikov,²⁴ si je cerkveni ustanovitelj in odvetnik Wolfgang Stubenberški dovolil nad stranskim vhodom (sedaj vhodom v zakristijo) namestiti napis *W:H:V:S.A:C:F:V:S.G:S:F:1:6:40 / I: IAN: IST DISE KIRCH AVSBAVT WORDN*, ki njega in soprogo navaja kot graditelja.²⁵ Z napisom si je prisvojil pravice, ki so pripadale patronu (*iure inscriptionis*), čeprav je bil le imetnik odvetniških pravic. V tej vlogi naj bil skrbel za stavbo ter plačeval stroške za duhovnika in sodne stroške, vendar je v svoji slabi finančni situaciji

²³ Cf. ANTIĆ 1966, cit. n. 4, p. 6; CURK 1988, cit. n. 4, p. 12.

²⁴ O prispevkih cf. OROŽEN 1875, cit. n. 4, pp. 220–222; HABJANIČ 2014, cit. n. 4, p. 72. Donatorji so bili večinoma okoliški kmetje, meščani in tržani.

²⁵ Iniciale v prvi vrsti napisa pomenijo Wolfgang Herr von Stubenberg Anna Crescentia Frau von Stubenberg geborene Scheidt Freiin.

izkoriščal denar iz cerkvene blagajne kot vir prihodka.²⁶ Po napisu naj bi bila gradnja končana 1. januarja 1640, vendar so jo verjetno nadaljevali do posvetitve cerkve leta 1643.²⁷

Stubenbergi in ustanovitev samostana avguštinskih eremitov

Leta 1662 se je Wolfgang Stubenberški odločil, da bo k cerkvi Svete trojice povabil redovnike. Vzroki za to odločitev niso zadostno raziskani. Po poročilu avguštinske kronike je čudodelna podoba pritegnila številne romarje, tudi iz oddaljenih krajev, in posledično je želel admontski opat Rajmund Rechling, imetnik patronatskih pravic nad župnijo sv. Lenarta, pod svojo oblast pritegniti tudi podružnično cerkev Svete trojice.²⁸ Po avguštinski interpretaciji je bil torej pohlep admontskega opata povod za spor zaradi patronatskih pravic nad cerkvijo Svete trojice, ki je izbruhnil med Rajmundom Rechlingom in Wolfgangom Stubenberškim. Vendar moramo prizadevanja admontskega opata za utrditev pravic njegovega samostana razumeti tudi v luči dolgotrajnega spora admontskega samostana z Erazmom Friderikom grofom Herbersteinom, lastnikom gosposčine Hrastovec. Erazem Friderik si je prisvajal vse pravice nad župnijsko cerkvijo sv. Lenarta, zaplenil je cerkvene posesti in vino, zaklenil župnišče ipd.²⁹

Kolikor je mogoče presoditi po ohranjenih virih, so admontski opati tolerirali Stubenbergovo prisvajanje dohodkov iz cerkvene blagajne, spor med Wolfgangom Stubenberškim in admontskim samostanom pa se je začel šele potem, ko je Wolfgang k cerkvi povabil redovnike, verjetno ker benediktinci v bližini svojih posesti niso želeli konkurence. Proti povabilu redovnikov je bil tudi Stubenbergov najstarejši sin Wolfgang (1629–1676), vendar vzroki njegovega nasprotovanja v kroniki niso navedeni.³⁰ Starejši Wolfgang je k Sveti trojici najprej povabil ptujske dominikance, ki pa so povabilo zavrnilo.³¹ 13. decembra 1662 se je obrnil na avguštince

²⁶ NŠAM, fond dekanije Lenart, škatla D 17/23, s. p. Cf. HABJANIČ 2014, cit. n. 4, pp. 72–73.

²⁷ OROŽEN 1875, cit. n. 4, p. 220.

²⁸ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 34r.

²⁹ OROŽEN 1875, cit. n. 4, p. 185.

³⁰ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 34v.

³¹ NŠAM, fond dekanije Lenart, škatla D 17/23, s. p. Cf. Jože MLINARIČ, Dominikanski samostan na Ptuj 1230–1786, in: Jože Mlinarič – Jože Curk, *Dominikanski samostan na Ptuj* (ed. Marija Hernja Masten), Ptuj 2009, p. 227.

eremite, ki so pozitivno odgovorili že 29. decembra. Admontski opat Rechling je vložil pritožbo na notranjeavstrijsko vlado z argumentom, da se ima Stubenberg za patrona in odvetnika nove cerkve, čeprav je prispeval le zemljišče, k cerkvi pa je povabil celo dominikance in avguštince.³² V izčrpni obrazložitvi je izpostavljeno, da so cerkev na hribu, ki ga domačini imenujejo *Grädisch*, v cmureškem urbarju pa je imenovan *Purggstallberg*, na stubenberškem zemljišču zgradili lenarški župljani izključno z darovi ter jo tudi opremili z oltarji, kelihi, liturgičnimi oblačili, srebrnimi svečniki in nekaj zemlje.³³ Ob naraščanju števila vernikov si je Stubenberg vedno bolj prilaščal patronatske pravice, čeprav je h gradnji prispeval le nekaj sodov apna in nekaj lesa, da so lahko apno žgali.³⁴ Kljub vsem argumentom je tajna komora pod vodstvom deželnega glavarja Sigmunda Friderika grofa Trauttmansdorffa maja 1663 presodila spor v korist Stubenberga in mu priznala patronatske pravice.³⁵ Prva avguštinska redovnika sta k Sveti trojici prispela 14. februarja 1663. Sprejel ju je eden od mlajših Wolfgangovih sinov, Janez Stubenberški (1639–1664), in jima izročil cerkvene ključke.³⁶ To je povzročilo nadaljnji pravni spor, saj predaje cerkve ne bi smela opraviti posvetna oseba in salzburški nadškof je avguštincem prepovedal prevzem cerkve.³⁷ Spor je bil razrešen šele po dveh letih po prizadevanjih avguštinskega provinciala Cezarija Syrotta in z dobro voljo seckavskega škofa Maksimilijana Gandolfa Kuenburga.³⁸ Najprej je opat Rajmund Rechling svoje pravice predal seckavskemu škofu, nato pa sta jih 19. julija 1665 škof Maksimilijan Gandolf in Wolfgang Stubenberški slovesno predala avguštincem. Stubenberg jim je predal tudi cerkveno posest (*temporalia*) in ključke bližnje hiše.³⁹ Škof Maksimilijan Gandolf je cerkev ponovno posvetil 17. aprila 1667.⁴⁰

5. aprila 1667 sta Wolfgang Stubenberški in njegova soproga Ana Krescencija izdala ustanovno listino, s katero sta avguštincem podarila cerkev Svete trojice s posestmi, zemljišče na drugi strani ceste za gospodarsko poslopje in vrt, hišico pod

³² OROŽEN 1875, cit. n. 4, p. 222.

³³ NŠAM, fond dekanije Lenart, škatla D 17/23, s. p.

³⁴ NŠAM, fond dekanije Lenart, škatla D 17/23, s. p.

³⁵ NŠAM, fond dekanije Lenart, škatla D 17/23, s. p. Cf. OROŽEN 1875, cit. n. 4, p. 222.

³⁶ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 34v.

³⁷ OROŽEN 1875, cit. n. 4, p. 223.

³⁸ GAVIGAN 1976, cit. n. 4, p. 68.

³⁹ *Protocollum*, cit. n. 5, foll. 35r–35v; OROŽEN 1875, cit. n. 4, p. 223.

⁴⁰ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 35v; OROŽEN 1875, cit. n. 4, p. 223.

2. Del epitafa Wolfganga gospoda Stubenberškega in Ane Krescencije baronice Scheidt, okrog 1668. Sv. Trojica v Slovenskih goricah, cerkev Svete trojice

stopnicami in vsakoletno donacijo lesa iz svojih gozdov.⁴¹ Avguštinci so se obvezali, da bodo v zameno brali peto mašo ob obletnicah smrti, tedensko mašo za pokojne člane rodbine Stubenberg in zmolili očenaš za živeče Stubenberge po vsaki pridi-gi. Ustanovna donacija bi komaj mogla biti skromnejša, sploh če upoštevamo, da tudi cerkev ni bila zgrajena s stubenberškimi sredstvi.⁴² Poleg tega so Stubenbergi kasneje prodali gozdove, tako da avguštinci nikoli niso prejeli obljubljenega lesa.⁴³ Leta 1713 so redovniki prosili lastnika cmureške gosposčine Karla Stubenberškega, ustanoviteljevega vnuka (1674–1723), da bi potrdil donacijo lesa,⁴⁴ vendar je namesto lesa priorju podaril le nekaj vina, zato so avguštinci na redovnih kapitljih prosili za dovoljenje, da zmanjšajo svoje obveznosti do ustanoviteljeve rodbine.⁴⁵

⁴¹ *Protocollum*, cit. n. 5, foll. 36r–36v; OROŽEN 1875, cit. n. 4, p. 226.

⁴² Treh vinogradov pri sv. Antonu in na Kirchbergu samostanu ni daroval Wolfgang Stubenberški, kakor navaja Oskar Habjanič (HABJANIČ 2014, cit. n. 4, p. 73), saj so bili ti vinogradi prej del gosposčine Radgona, ki je bila v lasti knezov Eggenbergov. Cf. *Protocollum*, cit. n. 5, foll. 36v–37r.

⁴³ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 36v.

⁴⁴ *Protocollum*, cit. n. 5, foll. 48v, 50r, 52r.

⁴⁵ *Protocollum*, cit. n. 5, foll. 51v, 59v, 60v.

Kljub finančnim težavam pa so Stubenbergi nadalje podarjali majhne vsote samostanu. Leta 1715 je Karel Stubenberški podaril deset goldinarjev za nov črn pluvial, kar pa za ta namen ni zadostovalo.⁴⁶ Istega leta je njegova soproga Marija Cecilija darovala tri goldinarje za dragocen zastor za veliki oltar, ki je dejansko stal 31 goldinarjev in 12 krajcarjev.⁴⁷ Leta 1741 je Janez Stubenberški daroval rdeče-srebrno kazulo.⁴⁸ Ustanovitelja samostana sta bila v cerkvi Svete trojice tudi pokopana. Ana Krescencija je umrla leta 1667, Wolfgang pa leto kasneje. Ko so avguštinci v letih 1735–1740 povečali cerkev, so stubenberški epitaf z neznane prvotne lokacije premaknili na jugovzhodno steno nove ladje. Ohranili so le del epitafa iz belega marmorja z upodobitvijo grbov gospodov Stubenberških in baronov Scheidtov (sl. 2).

Grofje Trauttmansdorffi

V času povečanja cerkve v letih 1735–1740 so avguštinci na severovzhodno steno vgradili epitaf Ferdinanda Ernesta grofa Trauttmansdorffa (sl. 3). Vgradnja na evangelijski strani priča, da so avguštinci grofu Trauttmansdorffu v hierarhiji cerkvenega prostora namenili pomembnejše mesto kakor svojemu ustanovitelju Stubenbergu. Na epitafu iz belega marmorja Minerva in Mars držita ščit s trauttmansdorffskim grbom, pod njunimi nogami so bojne trofeje, vojaška glasbila in topovske krogle. Nad ščitom je napis: *HIC IACET / EXCELL. D. D. FERDINANDVS ERNESTVS / COMES DE TRAVTMANSTORF / GENERALIS EXCVBIARUM MAGISTER / COMENDATOR ARCE GRAECENSIS / OBIIT 25. FEBRVARII 1692 / AETATIS SVAE VERO 55*. Na drugem ohranjenem delu epitafa iz črnega kamna je daljši napis o Ferdinandu Ernestu (1637–1692),⁴⁹ ki se je odlikoval v bojih z Osmeni.⁵⁰ Ker je njegov zakon z Marijo Elizabeto grofico Khisl (okoli 1640–1694) – poročila sta se leta 1659 – ostal brez otrok, je Ferdinand Ernest lahko cerkvi daroval

⁴⁶ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 59r.

⁴⁷ *Protocollum*, cit. n. 5, foll. 58r–58v.

⁴⁸ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 71r.

⁴⁹ *ARMIS FVERIT CLARIOR, AN BENEFACTIS / DVBIVM ISTE RELIQVIT HEROS. / ILLIS VINCENS, HIS DEVINCIENS, / VTRINQVE EGIT IN VINCULA, VTRINQVE CLARE. / MVLTÀ HOSTIVM OBTINUIT SPOLIA, / PLURA CORDIVM SIBI DEVINCTORVM. / VINCVLIS DEMVM VITÆ SOLVTIS, SVVM PIE SPOLIVM / NON IN IOVIS, SED HOC IN SS. TRIADIS / Å SE MVNIFICÈ AVCTO REPOSUIT CAPITOLIO, / HIC ERGO PEREÑEM VIATOR APPRECIARE TRIVMPHVM.*

⁵⁰ Helga SCHULLER, »In Nöten blühe ich«, Türkenkrieger aus dem Geschlecht Trauttmansdorff. Ein Beitrag zum Gedenkjahr 1683/1983, *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 74, 1983, pp. 65–71.

več kakor Wolfgang Stubenberški, ki je moral poskrbeti za svojih osemnajst otrok. Za odgovor na vprašanje, zakaj se je odločil podpirati prav cerkev Svete trojice in jo izbral tudi za kraj svojega poslednjega počitka, nam kronika ne ponuja namigov. Ferdinand Ernest je bil lastnik gosposčine Negova, ki je v last Trauttmansdorffov prešla leta 1629, ko jo je Sigmund Friderik kupil od Gala Racknitzza, ki se je odločil za emigracijo.⁵¹ Po smrti Sigmunda Friderika leta 1631 je Negovo podedoval njegov brat Maksimilijan (1584–1650) in ustanovil fidejkomis.⁵² Nato je Negovo podedoval njegov sin Ferdinand Ernest in posest povečal z nakupom gosposčine Črnci leta 1665.⁵³ Leta 1676 sta z ženo Marijo Elizabeto kupila tri urade gosposčine Cmurek (nem. Unter-Raghitscha, Pichlern in Lämpshof); prodajalec je bil Jurij Stubenberg kot varuh mladoletnih otrok svojega brata Wolfganga mlajšega.⁵⁴ Nakup treh stubenberških uradov leta 1676 je bil verjetno odločilen za grofa Trauttmansdorffa, da je navezal stike z avguštinskim samostanom. Edini znani starejši stik rodbine Trauttmansdorff s cerkvijo Svete trojice je iz leta 1642, ko je Rozina Barbara Trauttmansdorff, rojena Ursenbeck, katere soprog Ehrenreich Trauttmansdorff je bil daljni sorodnik Ferdinanda Ernesta, darovala cerkvi votivno tablo za svojo neimenovano hčer, ki je po nenehnih boleznih čudežno ozdravela zaradi priprošnje Sveti trojici.⁵⁵

Vrednost in datacija donacije Ferdinanda Ernesta svetotrojiškim avguštincem v kroniki nista zabeleženi. Iz nje pa izvemo, da je prior Frančišek Göpleis zgradil celotno veliko in podkleteno samostansko krilo ob cerkvi ter loretsko kapelo s sredstvi dobrotnikov Ferdinanda Ernesta in njegove soproge Marije Elizabete.⁵⁶ Krilo je bilo zgrajeno v poznih osemdesetih letih 17. stoletja oziroma okrog leta

⁵¹ Cf. Ivan FRAS, Zanimivosti iz Negove v času Trautmannsdorfov, *Negova skozi čas. Zbornik*, Negova 2006, pp. 65–82, 69.

⁵² FRAS 2006, cit. n. 51, p. 69.

⁵³ StLA, Adalbert Sikora: Die steirischen Gülten. Nach der landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. IV: Viertel zwischen Mur und Drau (Kreis Marburg), p. 105.

⁵⁴ StLA, Adalbert Sikora: Die steirischen Gülten. Nach der landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. IV: Viertel zwischen Mur und Drau (Kreis Marburg), pp. 105, 107.

⁵⁵ Za donacijo cf. OROŽEN 1875, cit. n. 4, p. 221. Rozina Barbara naj bi rodila Ano Barbaro leta 1641 in Viktorijo Eleonoro leta 1642. Ozdravitev se verjetno nanaša na (Marijo) Ano Barbaro, ki je dala leta 1674 s soprogom Jurijem Friderikom grofom Sauerjem zgraditi kapelo Svete trojice v gradu Borl; na oltarni sliki sta bila s soprogom tudi upodobljena. Pred letom 1692 sta zakonca ustanovila tudi loretsko kapelo pri ptujski minoritski cerkvi. Za naročila zakoncev Sauer-Trauttmansdorff cf. Igor WEIGL, Grad Borl in družina Sauer von und zu Ankenstein, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 68/2, 1997, pp. 217–228; za genealogijo Trauttmansdorffov cf. Trauttmansdorff 1, <http://genealogy.euweb.cz/trautt/trautt1.html> (15. 5. 2016).

⁵⁶ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 36r.

3. Del epitafa Ferdinanda Ernesta grofa Trauttmansdorffa, okrog 1692. Sv. Trojica v Slovenskih goricah, cerkev Svete trojice

1690, saj je Frančišek Göpleis kot prior sporočen leta 1689,⁵⁷ nad glavnim vhodom pa je datirano z letnico 1692. Pred tem so redovniki živeli v manjšem samostanu, ki je bil zgrajen z osemsto goldinarji, ki sta jih redovnikom leta 1668 darovala Janez Jakob Conti in njegova soproga Eva Suzana, pa tudi s sredstvi drugih dobrotnikov.⁵⁸

⁵⁷ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 36r. O Göpleisih iz Radgone cf. HABJANIČ 2014, cit. n. 4, pp. 76–77.

⁵⁸ *Protocollum*, cit. n. 5, foll. 36v–37v. Conti in njegova soproga sta darovala 800 goldinarjev in srebrno svetilko v vrednosti 100 goldinarjev. Redovniki so se obvezali, da bodo v zameno za donacijo vsako soboto in vsake četrta leta darovali mašo v čast Gospodu, devici Mariji ter angelom zavetnikom za žive in pokojne člane rodbine. Po smrti zakoncev bodo darovali 300 maš.

4. Grba grofov Trauttmansdorffov in Khislov nad vhodom loretske kapele, okrog 1693. Sv. Trojica v Slovenskih goricah, cerkev Svete trojice

Donacije Marije Elizabete grofice Trauttmansdorff, rojene grofice Khisl, so v kroniki natančneje opredeljene. 12. maja 1692, kmalu po soprogovi smrti, je darovala 2000 goldinarjev, avguštinci pa so se obvezali, da bodo brali dve maši tedensko, ob ponedeljkih za Ferdinanda Ernesta in ob torkih za Marijo Elizabeto, ter obhajali rekviem na obletnico njene smrti (umrla je 19. marca 1694).⁵⁹ Po izstavitvi donatorske listine je Marija Elizabeta začela graditi loretsko kapelo, katere stroški so se povzpeli na 1800 goldinarjev.⁶⁰ Za večno luč v treh svečnikih v kapeli je redovnikom darovala nadaljnjih tisoč goldinarjev z darovnico, ki jo je izstavila v svojem dvorcu Črnci 29. septembra 1693.⁶¹ Nad vzhodnim vhodom v kapelo sta grba Trauttmansdorffov in Khislov (sl. 4), nad zahodnim pa napis: *IHR EXCELL. / DIE HOCH VND WOLLGEB. F. F. MA / RIA ELISAB. GRAFFIN ZV TRAVTMON / STORFF GEB. GRAFIN KISLIN HAT ZV EH / REN DER HEILIGEN IVNGFRAV VND MVETTER / GOTTES MARIAE DIESE LAVRETA CAPELN / PAVEN LASSEN ANNO 1693.*

⁵⁹ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 39v.

⁶⁰ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 39v.

⁶¹ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 39v.

Doslej je bilo premalo upoštevano dejstvo, da je Marija Elizabeta z gradnjo loretske kapele nadaljevala družinsko tradicijo. Njena starša, Jurij Jernej grof Khisl in njegova soproga Ana Marija, rojena grofica Berka iz Dube in Lipe, sta zgradila loretsko kapelo pri svojem mariborskem gradu leta 1655.⁶² Ovdovela Ana Marija (1612–1674) se je leta 1668 poročila z Janezom Friderikom grofom Trauttmansdorffom (1619–1696), starejšim bratom svojega zeta Ferdinanda Ernesta. Par je živel v Litomyšlu, kjer je dala Ana Marija v letih 1670–1674 zgraditi cerkev sv. Ane, pokopana pa je v nekdanjem frančiškanskem samostanu v Feldbachu, ki sta ga ustanovila s prvim soprogom Jurijem Jernejem grofom Khislom.⁶³ Ustanoviteljice loretske kapele Marije Elizabete po njeni smrti na Dunaju 19. marca 1694 niso pokopali ob pokojnem soprogu ali v loretski kapeli v Sveti trojici, kakor je navedeno v literaturi,⁶⁴ pač pa v Khislovi družinski grobnici v mariborski kapucinski cerkvi.⁶⁵ Tudi podpora kapucinskemu redu lahko opredelimo kot družinsko tradicijo. Mariborski kapucinski samostan je ustanovil ded Marije Elizabete, Janez Jakob grof Khisl,⁶⁶ medtem ko je njen ded po materini strani, Ladislav grof Berka iz Dube in Lipe, kot moravski deželni glavar pripomogel k uveljavitvi kapucinskega reda na Moravskem in ustanovil samostan v Brnu.⁶⁷ Ladislavov brat Zbyněk je kot praški nadškof s papeževo pomočjo dosegel, da so kapucini leta 1599 na Češko poslali prve redovnike pod vodstvom (sv.) Lovrencija Brindiškega, položil je temeljni kamen za praški kapucinski samostan in ga posvetil leta 1602.⁶⁸

V naslednjih desetletjih so svetotrojiški avguštinci prejeli še nekaj donacij od sorodnikov Ferdinanda Ernesta Trauttmansdorffa in Marije Elizabete Khisl. Dediči Ferdinanda Ernesta negovskega gradu niso uporabljali kot rezidenco in posledično niso pokazali zanimanja za nadaljnjo podporo svetotrojiškemu avguštincem. Prvi znani obisk katerega od grofov Trauttmansdorffov v Negovi je iz leta 1728, ko se je tukaj mudil grof Frančišek Norbert (1705–1786) z namenom, da prevza-

⁶² OROŽEN 1875, cit. n. 4, p. 221.

⁶³ Veliki oltar v Feldbachu je bil opremljen z grboma Khislov in Berkov, epitafa zakoncev pa sta bila v Marijini kapeli. Cf. StLA, Handschrift 28 (Leopold Freiherr von Stadl: Hellglanzenter Ehrenspegel des Hertzogthumb Steyer), Bd. 5, p. 360.

⁶⁴ HABJANIČ 2014, cit. n. 4, p. 78.

⁶⁵ Vinko ŠKAFAR, Knjige in knjižnica v nekdanjem kapucinskem samostanu v Mariboru (1613–1784), *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 64/1, 1993, p. 74.

⁶⁶ ŠKAFAR 1993, cit. n. 65, pp. 62–92.

⁶⁷ Pacifik M. MATĚJKA, Seznamy představených kapucínských klášterů podřízených provincialátu v Praze (1599–2005), *Paginae Historiae. Sborník Národního archivu*, 13, 2005, p. 151.

⁶⁸ MATĚJKA 2005, cit. n. 67, pp. 140–141.

me gosposčino v svojo posest. Avguštinčinci so v kroniko zabeležili, da sta Francišek Norbert in njegov brat Vencelj v času obiska odredila, da naj avguštinski samostan vsako leto prejme sod vina, dvanajst mernikov pšenice in dvanajst mernikov drugega žita iz negovske gosposčine.⁶⁹ Leta 1716 je Johana Beatrika grofica Erdödy, rojena Trauttmansdorff (1661–1727/1741), iz zaobljube samostanu darovala dragocen svečnik, kazulo, štolo in manipel ter trideset goldinarjev.⁷⁰ Johana Beatrika je bila hči Janeza Friderika, v drugem zakonu poročenega z Ano Marijo Khisl, in je bila tako v sorodu z obema, Ferdinandom Ernestom in Marijo Elizabeto Trauttmansdorff.

Dediči Marije Elizabete so ostali v tesnejših stikih s svetotrojiškimi avguštinci. Njeni univerzalni dedinji sta bili sestra Marija Ana (1643–1703), poročena grofica Brandis, in nečakinja Marija Eleonora Khisl (1676–1725), hči Janeza Jakoba Khisla. Marija Ana je prejela denarne obligacije v vrednosti 92.913 goldinarjev, Marija Eleonora pa gosposčini Črnci in Eibisfeld.⁷¹ Marija Eleonora je bila bogata dedinja, saj je kot edinka dedovala tudi gosposčino svojega očeta, med njimi Maribor. Njena ovdovela mati Karlota Poliksena je leta 1688 za hčerinega varuha imenovala Ferdinanda Ernesta grofa Trauttmansdorffa, ki je to dolžnost opravljal do leta 1692, ko se je Marija Eleonora poročila z Leopoldom Jožefom grofom Ursinijem Rosenbergom (1670–1737). Par je večkrat omenjen v avguštinski kroniki, vendar je očitno, da je Marija Eleonora svoje zdravje in blagor zaupala v varstvo ruške Matere božje in ne svetotrojiške čudodelne podobe. Leta 1693 je ruški Mariji darovala srebrno srce in srebrn *pacifical*, potem ko jo je ozdravila hude bolezni, leta 1703 pa je ruški čudodelni podobi darovala še dragoceno poročno obleko.⁷² Kljub temu je Marija Eleonora plačevala svoje obveznosti avguštinskemu samostanu,⁷³ njen ovdoveli soprog, ki je po njej podedoval gosposčino Črnci, pa je Sveti trojici leta 1730 daroval 600 goldinarjev.⁷⁴ Ker je zakon Marije Eleonore in Leopolda Jožefa ostal brez otrok, sta nekdanje Khislove posesti podedovala Francišek Jakob grof Brandis

⁶⁹ *Protocollum*, cit. n. 5, foll. 67v–68r.

⁷⁰ *Protocollum*, cit. n. 5, foll. 60r–60v.

⁷¹ Ferdinand Graf von BRANDIS, *Das Familienbuch der Grafen von Brandis*, Baden bei Wien 1889, p. 141.

⁷² Jože MLINARIČ, Ruška latinska kronika, *Ruška latinska šola 350 let: 1645–1995* (edd. Jože Mlinarič – Bernard Geršak – Vili Rezman), Ruše 1995, pp. 185, 192.

⁷³ *Protocollum*, cit. n. 5, foll. 42v, 48v, 51r.

⁷⁴ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 68v.

5. Čudodelna podoba Sv. trojice, okrog 1690. Sv. Trojica v Slovenskih goricah, cerkev Svete trojice

in njegova sestra Katarina grofica Drašković.⁷⁵ Dediščino, ki je bila obremenjena z dolgovi, sta uredila s pogodbo leta 1737, po kateri je grof Brandis odkupil delež svoje sestre.⁷⁶ V Sveti trojici ni dokumentirana nobena donacija grofov Brandisov, ohranjena pa je legenda o posredovanju grofa Draškovića iz Varaždina pri povečavi cerkve leta 1735. Pater Celestin Fošner je leta 1856 po ustnem izročilu zapisal, da so avguštinci sprva nameravali cerkev le podaljšati, vendar je grof Drašković svetoval, naj jo tudi razširijo, in obljubil, da bo povečane stroške poravnal sam.⁷⁷ Ker so cerkev začeli povečevati pred razdelitvijo nekdanje Khislove zapuščine, je zelo verjetno, da izročilo temelji na resničnem Draškovićevem prispevku h gradnji.⁷⁸

V kroniki so zabeleženi tudi številni drugi donatorji različnih stanov, ki niso pripadali rodbinama Stubenberg in Trauttmansdorff ali njunemu sorodstvu, vendar niso predmet pričujočega prispevka.

Čudodelna podoba

Čudodelna podoba Svete trojice ni signirana ali datirana (sl. 5). Nad poenostavljeno krajino brez prepoznavnih topografskih značilnosti in z nizkim horizontom sedita na oblakih Jezus s križem ter Bog Oče z žezlom in zemeljsko oblo, nad njima lebdi pred zlato obarvanimi oblaki Sveti duh, skupino pa obdajajo razigrani debelušni putti. Slike doslej še noben pisec ni poskušal atribuirati. France Stelè si je leta 1920 v zapiskih zabeležil, da je precej groba, leta 1948 pa je zapisal, da je kvalitetno dobra in kaže znake nastanka v 17. stoletju.⁷⁹ Okvirno datacijo v 17. stoletje je v diplomski

⁷⁵ Frančišek Jakob in Katarina sta bila otroka Ane Marije grofice Khisl, poročene grofice Brandis, ki je bila sestra graditeljice loretske kapele pri Sveti trojici. O dedovanju po Mariji Eleonori grofici Ursini Rosenberg cf. BRANDIS 1889, cit. n. 71, p. 163.

⁷⁶ BRANDIS 1889, cit. n. 71, pp. 164–165.

⁷⁷ LANDERGOT 1904, cit. n. 1, p. 123. Legendo je povzel tudi fr. Šrol, ki je zapisal: »Delo se prične l. 1735. Med tem božja previdnost v ta kraj pripelje grofa Draškovića-a iz slavne horvaške rodbine. Dobroserčni žlahtnik na prvi pogled presodi, da bo pri vsem tem vendar še cerkev premala; toraj ponudi potrebne pomoči, ako se pokrajni zid za poldrugi seženj na desni in levi strani v širino pomekne. Se vé, da je bila njegova ponudba z veseljem in zahvalo sprejeta, in tako se vsa stavba prenaredi.« Cf. ŠROL 1869, cit. n. 4, p. 234.

⁷⁸ Soprog Marije Katarine Drašković, rojene Brandis, hrvaški ban Ivan V. Drašković, je umrl leta 1733. Morda je bil v ljudskem izročilu zamenjan spol donatorja in je h gradnji prispevala Marija Katarina Drašković (umrla je leta 1751 v dvorcu Klenovnik). Izročilo bi se lahko nanašalo tudi na sinova Marije Katarine, Janeza Krstnika grofa Draškovića (1707–1735) ali Jožefa Kazimirja grofa Draškovića (1716–1765), ki pa je imel leta 1735 komaj devetnajst let.

⁷⁹ Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (UIFS) ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, zv. IV, 10. 9. 1920, p. 4, in zv. CXXII, 17. 8. 1948, p. 6.

6. Wenzel Pannosch, kopija čudodelne podobe, 1758. Sv. Trojica v Slovenskih gorica, refektorij samostana Svete trojice

nalogi prevzela tudi Ljiljana Antić,⁸⁰ medtem ko je bil Jože Curk prepričan, da je slika nastala hkrati z arhitekturo in skulpturami velikega oltarja v letih 1752–1757.⁸¹ Po slogovnih značilnostih bi smeli sliko datirati v zadnjo četrtino 17. stoletja. Posredni dokaz, da je nastala v letih okrog 1690, je njena kopija v samostanskem refektoriju (sl. 6), ki je signirana in datirana s *Fr. Wenceslaus Pannosch Auguste pinxit 1758*. Sprva je bila pritrjena na osrednje polje stukiranega stropa, od konca druge svetovne vojne pa visi na steni refektorija. Laični brat Wenzel Pannosch se leta 1761 omenja v avguštinskem samostanu v Brucku na Leithi kot organist in slikar.⁸² Svetotrojiško čudodelno podobo je svobodno kopiral, posebej pomembno pa je, da je v spodnjem delu kopije doslikal trauttmansdorffski grb in napisni trak z imenom Ferdinanda Ernesta grofa Trauttmansdorffa. K doslikavi ga je verjetno spodbudil tedanji prior Karel Göpleis. Ta je pripadal radgonski rodbini, katere član je bil že omenjeni Frančišek Göpleis, ki je okrog leta 1690 s sredstvi Ferdinanda Ernesta grofa Trauttmansdorffa zgradil veliko samostansko poslopje. Karel je z doslikanim grbom zaznamoval veliko donacijo v času svojega predhodnika, vsaj v družinskem, če ne tudi v samostanskem izročilu pa se je verjetno ohranil podatek, da je bila tudi čudodelna podoba Svete trojice naslikana pod pokroviteljstvom grofa Trauttmansdorffa.

Tak nastanek slike pa je bil za avguštince preveč pozemski in verjetno neprimeren glede na njeno čudodelnost. Že leta 1704 je kronist zapisal zgodbo o čudežnem nastanku podobe, v kateri pravi, da je dal Wolfgang Stubenberg po izročilu (»uti ex traditione habetur«) oltarno sliko naslikati svojemu protestantskemu slikarju v gradu Gornji Cmurek. Po končanem delu je slikar opazoval podobo in ugotovil, da ne more biti njegovo delo. Vzkliknil je, da jo je naslikala božja in ne njegova roka, kmalu nato pa je konvertiral v katoliško vero.⁸³ Zgodbo o podobi, ki ni delo človeških rok (*acheiropoieton*), umetelno pa je dopolnjena tudi s protestantsko preteklostjo Stubenbergov in prvim čudežem, si je izmislil kateri od izobraženih avguštinskih patrov pred zapisom kronike leta 1704. Širšemu krogu bralstva je legendo predstavil Marian Fidler z zapisom, da je živahna podoba Svete trojice mojstrovina slavnega luteranskega slikarja, ki se je spreobrn timer.⁸⁴ Kronistova zgodba je v literatu-

⁸⁰ ANTIĆ 1966, cit. n. 4, p. 21.

⁸¹ CURK 1988, cit. n. 4, p. 16; CURK 1996, cit. n. 4, p. 97.

⁸² GAVIGAN 1977, cit. n. 4, p. 147.

⁸³ *Protocollum*, cit. n. 5, fol. 34r.

⁸⁴ Marian (FIDLER), *Geschichte der ganzen österreichischen, weltlichen und klösterlichen Klerisey beyderley Geschlechtes, dritter Theil, sechster Band: Schluß des Innerösterreichs oder das Herzogthum Steiermark*, Wien 1784, p. 309. Fidlerju je podatke posredoval pater Martin Rosnak.

7. Janez Walz (?),
Sv. Avguštin, okrog 1740.
Sv. Trojica v Slovenskih
goricah, cerkev Svete trojice

ri dobro znana,⁸⁵ neopažena pa je ostala legenda, ki jo je zabeležil Johann Vinzenz Sonntag (1811–1847),⁸⁶ zato bo na tem mestu izčrpnje navedena. Sonntag navaja, da mu je legendo povedal častivredni župnik pri St.** (morda pri sv. Lenartu), tujcem pa jo radi pripovedujejo tudi slovenski kmetje, posebej v času trgatve. Po pripovedovanju se je Wolfgang Stubenberg jeseni leta 1660 s spremljevalcem vitezom Kasparjem Wuchererjem odpravil v Benetke, da bi se z grofom L*** dogovoril za

⁸⁵ Cf. npr. ŠROL 1869, cit. n. 4, pp. 231–232; LANDERGOT 1904, cit. n. 1, p. 57; Gustav GUGITZ, *Österreichs Gnadenstätten in Kult und Brauch. Band 4: Kärnten und Steiermark*, Wien 1956, pp. 278–279; HABJANIČ 2014, cit. n. 4, p. 71.

⁸⁶ Legenda je ohranjena v treh skoraj identičnih rokopisnih različicah v Štajerskem deželnem arhivu: StLA, A. Sonntag Johann Vinzenz Nachlaß, K. 9, H. 101, pp. 368–378; StLA, A. Sonntag Johann Vinzenz Nachlaß, K. 6, H. 76 (olim Hs. 1014: Heilige Dreifaltigkeit in den windischen Büheln. Eine slawische Volkssage); StLA, A. Sonntag Johann Vinzenz Nachlaß, K. 3, H. 45, Nr. 26: Heilige Dreifaltigkeit in den windischen Büheln. Eine slawische Volkssage, pp. 391–398. Za prispevek je povzeta po tretji omenjeni različici.

poroko svojega sorodnika z grofovo hčerjo. Nedaleč od Benetk sta se Stubenberg in Wucherer v gostišču zapletla v spor z nališpanim mladim Italijanom, nečakom mogočnega doža. Krvav spopad v gostišču je preprečil neki častitljiv starec, zato pa je dožev nečak pozval Stubenberga na dvoboj. Srečala sta se opolnoči pred cerkvijo sv. Marka. Od tam je dožev nečak Stubenberga in Wuchererja odpeljal po temačnih kanalih do odročnega dela mesta ter ju zvabil v neosvetljen prehod, v katerem se je nanju pognala množica oborožencev. Zaprli so ju v temno klet, kjer sta ju tri dni mučila lakota in mrčes. Po legendi sta se obupana nesrečnika obrnila na Boga: Stubenberg se je zaobljubil, da bo ustanovil samostan, Wucherer pa, da se bo do konca življenja boril z dednim sovražnikom krščanstva. Zvečer po zaobljubah so se odprla vrata, v klet je stopil menih iz reda avguštincev eremitov in prepričal zapornika, da se odpovesta svoji nameri, saj je dožev nečak zaljubljen v hčerko omenjenega grofa. Menihova zrelost in zmernost sta bili Stubenbergu všeč in prepričal je avguštince, da ga je spremljal v domovino in mu pomagal izpolniti zaobljubo. Sonntag nadalje pripoveduje, da je Stubenberg po vrnitvi začel graditi samostan v najlepšem delu Slovenskih goric in spodbujal delavce, naj ne varčujejo s trdom in stroški. Stotine vernih Slovencev so prostovoljno opravljale najtežja dela. Veščemu menihu pa je Stubenberg zaupal izdelavo velikega oltarja. Menih se je trudil dneve in noči, vendar z delom nikakor ni bil zadovoljen. Golob Svetega duha se mu je zdel posrečen in Odrešenik dovršen, samo obraz vsemogočnega Očeta se ni hotel ujeti s celoto, ali je bil preveč ključovalen ali preblag. Zaman je menih popravljal sliko, se odrekal hrani in počitku, se trudil in rotil nebo, da mu pomaga dovršiti sveto delo. Nekega dne je izčrpan zaspal. V sanjah je videl angela, ki je stal pred slikarskim stojalom, mešal barve in jih z nadnaravno spretnostjo nežno nanašal na platno. Podoba Svete trojice je bila kmalu dovršena. Menih se je zbudil in presenečeno ugotovil, da se je čudež res zgodil ter da je podoba odlično uspela in je popolna do zadnje poteze čopiča. Z nje gleda Bog Oče resno navzdol na grešne smrtnike, kakor da bi izgubil potrpljenje in bi jih vodil naravnost pred sodišče.

Po Sonntagovi legendi je oltarno sliko naslikal beneški avguštinec eremit, delo angelske roke (*acheiropoieton*) je le Stvarnikov obraz. Čeprav si je Sonntag legendo vsaj delno sam izmislil, odseva romarsko recepcijo milostne podobe. Da je bil za romarje na sliki najpomembnejši prav obraz Boga Očeta, izvemo iz opisa naslikanih božjih oseb patra Landergota, ki Svetega duha opiše le kot goloba, »ki obdan od nebeških žarkov plava vernikom naproti«, in za upodobitev Jezusa pravi, »da je navdana častitljiva prijaznost in miloba«.⁸⁷ Za Stvarnika pa zapiše: »Na sliki Boga

⁸⁷ LANDERGOT 1904, cit. n. 1, p. 315.

Očeta obrača pozornost nase obličje. Nenavadno resno je. Neizprosna pravica in skoraj sv. jeza šviga iz ostrega pogleda Očetovega. Pravijo, da človek sè slabo vestjo ne more prenašati tega pogleda. Le glej torej pogostoma v obličje Očetovo na milostni podobi. Sv. strah pred grehom te bo vselej spreletel. Oster njegov pogled te zadene povsod, kamerkoli se postaviš v cerkvi. Pomislil naj bi pred to podobo posebno terdovratni grešnik jezo božjo, ki ga čaka in neskončno pravičnost, ki ga bo sodila.«⁸⁸ Še umetnostna zgodovinarica Ljiljana Antić je o Stvarniku napisala: »Slikar ga je upodobil kot starca z dolgo belo brado, vendar je še zmožen vladati. Njegov pogled je oster in resen.«⁸⁹

Teze, da se tudi v Sonntagovi navedbi, da je milostna podoba delo beneškega avguštincega eremita oziroma beneškega slikarja, skriva zrno resnice, za zdaj ni mogoče potrditi. Sonntag bi utegnil poznati cerkev avguštinskih eremitov v Benetkah, posvečeno sv. Štefanu, vendar v njej ne najdemo sorodne slike, morda z izjemo upodobitve Svete trojice v zgornjem delu oltarne slike *Mučeništvo sv. Štefana*, dela Antonia Folerja iz leta 1616,⁹⁰ in v zgornjem delu slike *Sv. Avguštin in sv. Julijana iz Montefalca*, ki jo je okrog leta 1660 naslikal Pietro Liberi.⁹¹

Calcatio

Kip sv. škofa v atiki velikega oltarja (sl. 7), ki z nogo drobi tri moške glave, zaznamovane z dolgimi brki, izgubil pa je atribut v desnici (verjetno goreče srce ali strelo), so za cerkev naročili avguštinci in upodablja sv. Avguštin kot zmagovalca nad heretiki, imenovanega tudi *malleus haereticorum* (kladivo heretikov).⁹² Po interpretaciji patra Landergota kip ponazarja, da je sv. Avguštin nevernike sijajno prema-

⁸⁸ LANDERGOT 1904, cit. n. 1, p. 314. Podobno se je izrazil tudi fr. Šrol: »Na glavnem altarji se prezreti ne sme imenovana slavna podoba sv. Trojice. Obličje Sinú Božjega je polno milobe in ljubeznivosti; obličje Boga očeta resnobno; ostop in pravičnost se mu bere na očesu, in znana je govorica med ljudmi: da človek s hudo vestjo pogleda Boga Očeta na oni podobi prenesti ne more.« Cf. ŠROL 1869, cit. n. 4, pp. 235–236.

⁸⁹ ANTIĆ 1966, cit. n. 4, p. 21.

⁹⁰ ANTONIO NIERO, *Chiesa di Santo Stefano in Venezia*, Padova 1978, p. 90.

⁹¹ UGO RUGGERI, *Pietro e Marco Liberi. Pittori nella Venezia del Seicento*, Rimini 1996, p. 127. Bolj kot z beneškimi primeri lahko po kompoziciji in slogovnih značilnostih milostno podobo povežemo s slikama v velikih oltarjih cerkva Svete trojice v Podlehniku in Veliki Nedelji, ki so ju naročili ptujski dominikanci oziroma velikonedeljski križniki, vendar identiteta slikarjev ostaja predmet nadaljnjih raziskav.

⁹² O literarnih virih za ta naziv cf. Jeanne COURCELLE – Pierre COURCELLE, *Iconographie de Saint Augustin. Les cycles du XIVe siècle*, Paris 1980, pp. 78–79.

gal s svojo učenostjo.⁹³ Isti avtor navaja tudi, da je kip sprva stal na prižnici, prior Gelazij Rojko (1865–1869 in 1881–1882) pa ga je dal predelati v sv. Bonaventuro in postaviti na veliki oltar, medtem ko so kot pendant postavili frančiškanskega svetnika sv. Ludvika.⁹⁴ Slednjega bi smeli datirati v čas Rojkovega prvega priorata,⁹⁵ kip sv. Avgušтина pa je po slogovnih značilnostih iz 18. stoletja, vendar je starejši od drugih kipov na oltarju, ki je s kronogramom datiran v leto 1757 (*In hoC LoCo TrInVM aDora*). Nadnaravno velike skulpture avguštinskih svetnikov sv. Avgušтина, sv. Nikolaja Tolentinskega, sv. Tomaža Villanovskega in sv. Janeza Fakundskega so Sergeja Vrišerja spomnile na prototip plastik bratov Straubov, predvsem pa na dela Marxa Schokotnigga v Gradcu in na Pöllaubergu.⁹⁶ Pripis delavnici Marxa Schokotnigga (umrl 1731) je Jože Curk prevzel kot dejstvo.⁹⁷ Ljiljana Antić je skulpture avguštinskih svetnikov primerjala s figurami Josefa Schokotniga na velikem oltarju cerkve usmiljenih bratov v Gradcu (1755),⁹⁸ kar je kronološko ustreznejše, vendar slogovno neprepričljivo. V nasprotju z velikim oltarjem so avguštinci prižnico verjetno naročili v času povečanja cerkve v letih 1735–1740; Sergej Vrišer jo je datiral v čas okrog leta 1730 (sl. 8).⁹⁹ Naročnik in snovalec ikonografskega programa prižnice je bil Karel Göpleis (prior v letih 1716–1719 in 1734–1740). Identitete kiparja, ki je izdelal reliefe na prižnici in kip sv. Avgušтина, iz kronike ne izvedemo. Zaradi ploskega obraza, čokatega in anatomsko pomanjkljivega telesa ter po zasnovi gub draperije omenjeni kip spominja na dela Janeza Walza, ki je leta 1733 prevzel mariborsko delavnico Franca Jožefa Schoya in v letih 1736/1737 ustvaril kipe na prižnici cerkve sv. Petra v Malečniku.¹⁰⁰ Renata Novak Klemenčič je Walzu pripisala tudi prižnico v Marijini cerkvi v Zagorju pri Pilštanju.¹⁰¹ Verjetno je Göpleis Walzu v poznih tridesetih letih 18. stoletja poveril tudi izdelavo prižnice

⁹³ LANDERGOT 1904, cit. n. 1, p. 346.

⁹⁴ LANDERGOT 1904, cit. n. 1, p. 346.

⁹⁵ Tudi pater Landergot je zapisal, da sta kipa sv. Ludvika in sv. Avgušтина/Bonaventure iz novejšega časa, pri čemer je imel pri drugem v mislih predelavo v času Gelazija Rojka. Cf. LANDERGOT 1904, cit. n. 1, p. 346. Sv. Ludvik je verjetno delo graškega kiparja Jakoba Gschuela, ki bo obravnavan v nadaljevanju.

⁹⁶ SERGEJ VRIŠER, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Maribor 1992, p. 168.

⁹⁷ CURK 1996, cit. n. 4, p. 97; cf. CURK 1988, cit. n. 4, p. 16.

⁹⁸ ANTIĆ 1966, cit. n. 4, p. 20.

⁹⁹ VRIŠER 1992, cit. n. 96, p. 80.

¹⁰⁰ VRIŠER 1992, cit. n. 96, pp. 71–72, 238.

¹⁰¹ RENATA NOVAK KLEMENČIČ, *Marijina cerkev. Zagorje pri Pilštanju*, Ljubljana 2008, p. 80.

8. Janez Walz (?), prižnica, okrog 1740. Sv. Trojica v Slovenskih goricah, cerkev Svete trojice

v svoji cerkvi. Med prenovo prižnice v letih 1866 in 1867 naj bi frančiškani zmanjšali sprhnele dele prižnice oziroma njen baldahin in nanj postavili tri anjele, ki jih je daroval mariborski superior pater Bruno.¹⁰² Zmanjšanje se nanaša na odstranitev poškodovanih figur na baldahinu in ne na arhitekturne in dekorativne dele prižnice, ki niso okrnjeni.

Upodobitve sv. Avguščina kot zmagovalca nad heretiki s pomočjo motiva *calcatio* (nem. Fußtritt), ki izraža popolno zmago oziroma nemoč poražencev, v avguštinski ikonografiji niso redke. V letih od 1637 do 1638 je Giovanni Lanfranco naslikal svetnika z ognjeno strelo v roki, ki z nogami tlači tri heretike, za kapele sv. Avguščina v istoimenski cerkvi v Rimu.¹⁰³ Bolj dinamična je oltarna slika Giustina Menescardija na stranskem oltarju sv. Avguščina v cerkvi avguštinskih eremitov Santo Stefano v Benetkah iz let med 1736 in 1743.¹⁰⁴ Na njej teče sv. Avguštin s peresom in gorečim srcem v rokah, da bi z nogami zdobil tri krivoverce, ki ležijo pod stopnicami. V bližnjih deželah zasledimo tudi kiparske izvedbe, vendar so mlajše od svetotrojiškega sv. Avguščina. Čeprav je v zasnovi preprostejši, je kip sv. Avguščina kot zmagovalca nad heretiki primerljiv s figurami svetnikov na prižnicah, ki s palicami ali križi potiskajo premagane krivoverce v pogubo. Na prižnici cistercijske cerkve v Wilheringu (1745–1747) drobi sv. Bernard z nogo celopostavnega padajočega krivoverca (albižana), na prižnici nekdanjega samostana avguštinskih korarjev v Stainzu (okoli 1765–1770) sedi sv. Avguštin z gorečim srcem in gleda proti velikemu oltarju, medtem ko z nje angeli z bliski potiskajo tri krivoverce, na prižnici samostana istega reda v St. Florianu prav tako sedi sv. Avguštin z gorečim srcem v rokah, medtem ko dva putta s sulicama potiskata dva heretika v pekel (po 1754). Za prižnico v St. Florianu je ohranjena tudi risba Josefa Reslerja.¹⁰⁵ Po mnenju Horsta Schweigerta, ki za primerjavo navaja

¹⁰² ANTIĆ 1966, cit. n. 4, p. 29. Frančiškanski hospic, ki je v Mariboru deloval od leta 1864 in je bil leta 1867 povzdignjen v samostan, je prevzel nekdanjo kapucinsko (kasneje minoritsko, svetno in redemptoristično) Marijino cerkev (cf. Franci LAZARINI, *Frančiškanska cerkev v Mariboru*, Ljubljana 2013, p. 9), kar pomeni, da bi angeli lahko izhajali iz te cerkve.

¹⁰³ Margherita Maria BRECCIA FRATADOCCHI, *S. Agostino in Roma. Arte, storia, documenti*, Roma 1979, pp. 69–70; *Disegni di Giovanni Lanfranco (1582–1647)* (ed. Erich Schleier), Firenze 1983, pp. 183–184.

¹⁰⁴ Maria Agnese CHIARI MORETTO WIEL, La chiesa di Santo Stefano. Il patrimonio artistico, *Gli agostiniani a Venezia e la chiesa di S. Stefano. Atti della Giornata di studio nel V centenario della dedizione della chiesa di Santo Stefano, Venezia, 10 novembre 1995*, Venezia 1997, pp. 237–287, 281–282.

¹⁰⁵ Horst SCHWEIGERT, *Die Entwicklung der barocken Kanzel in der Steiermark. Eine stilkritische Untersuchung des Kanzelbaues in der Zeit von 1600 bis 1800*, Graz 1971 (doktorska disertacija, Karl-Franzens-Universität Graz, tipkopis), pp. 74, 81.

še prižnici v samostanu Engelszell (1754–1764) in v krški stolnici (1741), bi lahko vzore za tovrstne upodobitve zmagoslavja nad heretiki iskali v sočasnem slikarstvu, na primer v *Zmagoslavju sv. Avgušтина*, ki ga je Joseph Fromiller leta 1733 naslikal za grajsko kapelo v Wernbergu.¹⁰⁶ Od kasnejših del v slikarskem in grafičnem mediju sta omembe vredni še freska Johanna Baptista Enderleja na oboku ladje avguštinske cerkve v Mainzu (1771–1772), na kateri je sv. Avguštin eksplisitno naveden kot *Malleus haereticorum*,¹⁰⁷ in ena od devetnajstih grafik, ki sta jih brata Josef Sebastian in Johann Baptist Klauber izvedla leta 1758 po predlogah Johanna Anwanderja.¹⁰⁸ Na listu 16 je sv. Avguštin upodobljen v knjižnici, zatopljen v delo, medtem pa putto za njegovim hrbtom s strelami pobija štiri na tleh ležeče krivoverce, v katerih lahko po napisih na knjigah prepoznamo Pelagija, Donata, Manija in Favsta.

Večina navedenega primerjalnega gradiva je nastala prepozno, da bi ga snovalec ikonografskega programa svetotrojiške prižnice, prior Karel Göpleis, mogel poznati. Domnevati smemo, da ga je k naročilu kipa sv. Avgušтина s heretiki pod nogami spodbudila upodobitev v knjigi *Himmlische Eremiten-Schaar / Heiliges Augustiner-Jahr*, avguštinskem letu svetnikov, ki je leta 1733 v dveh delih izšlo na Dunaju.¹⁰⁹ Göpleis je avtorja patra Anselma Hörmonsederja osebno poznal, saj je bil leta v letih med 1729 in 1731 prior samostana avguštinskih eremitov na Dunaju, 14. aprila 1731 je bil izvoljen za provinciala in je to funkcijo opravljal do leta 1734.¹¹⁰ Pri zapisu o sv. Avguštinu (28. avgust) se je Hörmonseder oprl na dela patra Gelazija Hieberja. V odstavku o Avguštinovih zmagah nad heretiki je Hörmonseder navedel manihejce, donatiste, pelagijance, priscilijance in arijance ter poudaril, da je sv. Bernard upravičeno hvalil sv. Avgušтина kot najmočnejše kladivo cerkve (»al-

¹⁰⁶ SCHWEIGERT 1971, cit. n. 105, pp. 82, 227.

¹⁰⁷ O freski cf. Willigis ECKERMANN, Die Augustinusrezeption in der barocken Freskomalerei von Johann Anwander (1715–1770) und Johann Baptist Enderle (1724–1798), *Iconografia Agustiniana. Actas del congreso. XI Congreso Internacional de Historia de la Orden de San Agustín* (Roma, Institutum Historicum Augustinianum, 22–24 de noviembre de 2000, ed. Rafael Lazcano), Roma 2001, pp. 145–170 (s starejšo literaturo).

¹⁰⁸ O seriji cf. COURCELLE – COURCELLE 1980, cit. n. 92, pp. 82–101.

¹⁰⁹ Anselm HÖRMONSEDER, *Himmlische Eremiten-Schaar / Heiliges Augustiner-Jahr. Das ist Sittliche Anmerkungen vom Leben, Tod, Tugend- und Wunderthaten derer Heiligen, Seeligen und Ehrwürdigen beydes Geschlechts aus dem uralten Einsiedlers-Orden des h. Vatters Augustini, auf alle Tage des Jahres eingetheilet, mit Kupfern gezieret, und allein zur Ehre Gottes verfasst*, Zweyter Theil, Wien 1733.

¹¹⁰ Za seznam del Anselma Hörmonsederja (1686–1740) cf. GAVIGAN 1977, cit. n. 4, pp. 93–95.

lermächtigsten Streithammer der Kirchen«).¹¹¹ Že v uvodnem odstavku pa omenja Arija, Pelagija, Manija in Donata, ki jih je premagal zmagoviti Herkul (Avguštín).¹¹² Omenjeni štirje heretiki so upodobljeni tudi na bakrorezu dunajskega rezca Franza Leopolda Schmitnerja (1703–1761), ki je bil v knjigo *Himmlische Eremiten-Schaar* vezan med stranema 86 in 87, to je pred začetkom meseca avgusta (sl. 9). Schmitner je sv. Avguščina upodobil v študijski sobi, v desnici drži pero z lovorjem, v levici goreče srce, pod nogami mu ležijo štirje heretiki, na ramena enega od njih je stopil z nogo. Schmitnerjev bakrorez bi priorja Göpleisa lahko pritegnil tudi zaradi upodobitve Svete trojice v desnem zgornjem vogalu, h kateri se goreče obrača sv. Avguštín. V nemških freskantskih in grafičnih ciklih je vizija Svete trojice sicer upodobljena v prizoru *Sv. Avguštín se sreča z otrokom na obali* (npr. Weyarn, 1729; Rottenbuch, 1742; Indersdorf, 1755; brata Klauber, 1758), vendar je imel Schmitner za sv. Avguščina na voljo le en list, na katerem je, verjetno po Hörmonsederjevih navodilih, združil več epizod.

Pod nogami svetotrojiškega sv. Avguščina, ki ga je domnevno izdelal Walz, so le trije heretiki, kar lahko razložimo z omejenim prostorom pod nogami stoječe figure, poleg tega so tudi na drugih prižnicah s sorodnim sporočilom upodobljeni le dva ali trije heretiki. Katere zgodovinske osebnosti bi lahko prepoznali v glavah pod nogami sv. Avguščina, je težko presoditi. Po mnenju Helmuta Lacknerja naj bi trije padajoči krivoverci na prižnici v Stainzu simbolizirali šest heretikov: Julijana, Manija, Fortunata, Pelagija, Arija in Donata.¹¹³

Iz ohranjene korespondence je razvidno, da je naročnika skulpture, priorja Göpleisa, krivoverstvo posebej zanimalo. Leta 1733 je zaprosil škofa, da mu dovoli brati prepovedane knjige oziroma ga odveže od krivoverstva ob njihovem branju.¹¹⁴ Škof Jakob Ernest (Liechtenstein-Kastelkorn) je v odgovoru, datiranem s 14. junijem 1733, priorju dovolil branje za eno leto, potem pa mora škofu predati seznam knjig, ki jih je prebral.¹¹⁵ V Göpleisovi prošnji avtorji niso navedeni, škof pa omenja

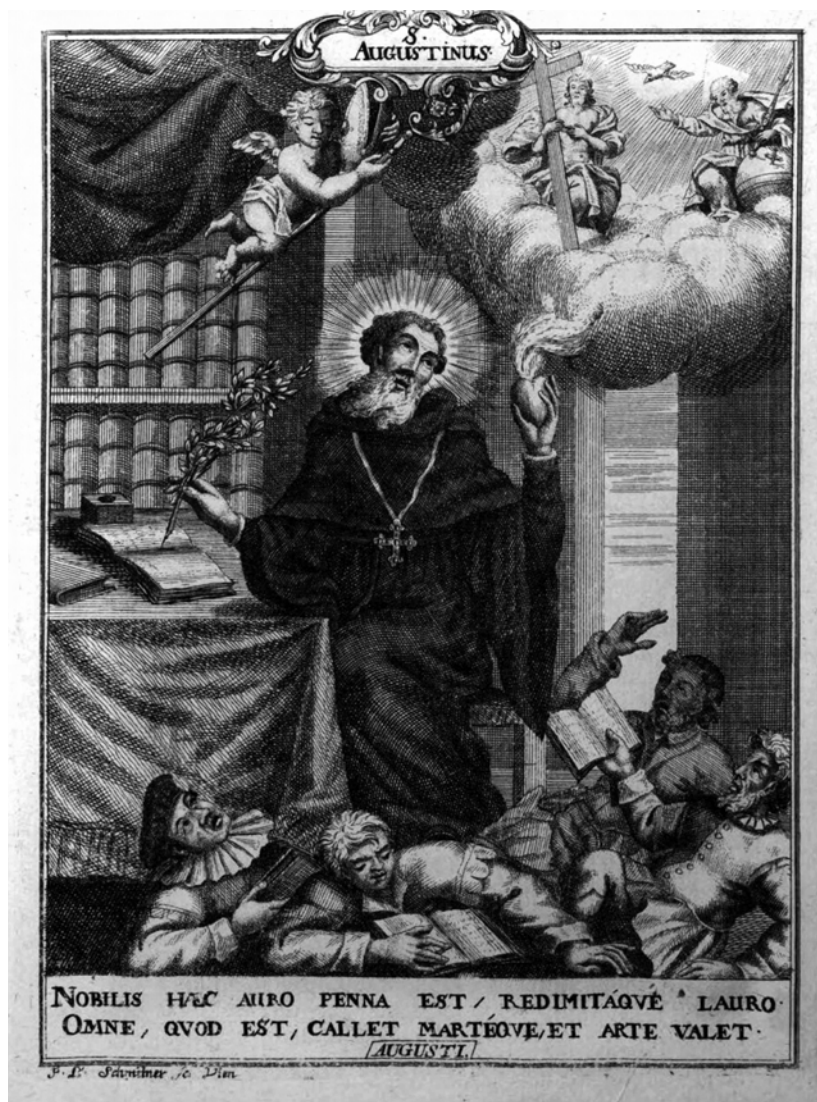
¹¹¹ HÖRMONSEDER 1733, cit. n. 109, p. 171.

¹¹² »Zu jenen Zeiten ist diese herrliche Sonne der streitbaren Kirchen aufgegangen, da die finstere Irrthümer schienen ihr den Untergang anzutrohen; und da die schädliche Abentheuer Arius, Pelagius, Manes und Donatus ihr giftiges Haupt wider diese Kirchen erhoben, ist zum Schutz dieser siegreiche Hercules erstanden.« Cf. HÖRMONSEDER 1733, cit. n. 109, p. 165.

¹¹³ Helmut LACKNER, *Die Pfarrkirche der hl. Katharina in Stainz. Kirchenführer*, Stainz, s. a., p. 26. Horst Schweigert je ta imena neupravičeno povezal v *Julianus Manus, Fortunatus Pelagius in Ares Donatus*. Cf. SCHWEIGERT 1971, cit. n. 105, p. 81.

¹¹⁴ NŠAM, fond dekanije Lenart, škatla D 17/23, s. p.

¹¹⁵ NŠAM, fond dekanije Lenart, škatla D 17/23, s. p.

9. Franz Leopold Schmitner, Sv. Avguštin, 1733, bakrorez

Carolusa Molindija (Molineusa), Niccola Machiavellija, astrološke knjige in pravne traktate, iz česar sklepamo, da so Göpleisa zanimali predvsem sodobni prepovedani pisci. Tudi zaradi poudarjenih brkov na treh moških obrazih smemo domnevati, da s heretiki pod Avguštinovimi nogami prior ni žele upodobiti tistih iz Avguštinovega časa, pač pa sodobnejše slovenskogoriške krivoverce, morda skakače ali še verjetneje protestante, ter se s tem navezati na zgodovino svojega samostana in okolice, morda tudi na legendo o protestantski veri slikarja čudodelne podobe.

Francišksanski gvardijan Gelazij Rojko je dal namesto sv. Avgušтина na prižnico postaviti kip sv. Frančiška, ki z nogo drobi turško glavo in polmesec (sl. 10). V katalogu kiparskih del Jakoba Gschiera (1821–1908), ki ga je po neurejenem, pomankljivem in po spominu zapisanem kiparjevem seznamu sestavila Gertrude Engeljehringer, sta navedeni dve skulpturi sv. Frančiška za cerkev Svete trojice, ena leta 1866 in druga leta 1869.¹¹⁶ Glede na prenovo prižnice, ki je na Janezovem in Matejevem evangeliju datirana med leti 1867 in 1869,¹¹⁷ je Gschiel sv. Frančiška za prižnico ustvaril leta 1869, kamnit sv. Frančišek iz leta 1866 pa je nameščen nad samostanskim vhodom. V nasprotju s številnimi kasnejšimi deli, pri katerih je Gschiel predvsem podjetno sprejemal naročila in večino izvedbe prepuščal pomočnikom, je svetotrojiški sv. Frančišek verjetno lastnoročno delo in presega kakovost kasnejših *Gschielovih* kipov.¹¹⁸ Svetnik drži v desnici Križanega in v levici knjigo, ob desni nogi se nanj naslanja jagnje in ga gleda v oči, z levo nogo pa drobi polmesec in turško glavo. Jakob Gschiel je vzore za izvedbo motiva verjetno našel pri skulpturah Brezmadežne, ki z nogo drobi glavo zmaja in/ali stoji na polmeseču, štiri leta pred svetotrojiškim Frančiškom pa je izdelal tudi nadnaravno velikega kamnitega sv. Frančiška z lobanjo pred levo nogo za vrt graškega frančiškanskega samostana.¹¹⁹

Po interpretaciji patra Landergota nas jagnje opominja, kako ponižno in pohlevno naj bi poslušali božjo besedo, noga Frančiška na mohamedanski glavi pa pomeni moč njegove besede pred mohamedanskim sultanom, ko je kot misijonar v Egiptu oznanjeval sveto vero.¹²⁰ Upodobitev sv. Frančiška na turški glavi je edinstvena v štajerskem prostoru. V času turške nevarnosti od 16. do 18. stoletja so se verniki v priprošnji proti turškim vpadom obračali na Marijo, od svetnikov pa

¹¹⁶ Za cerkev Svete trojice je Gschiel leta 1864 izdelal skulpturi Marije Kraljice in Brezmadežne, 1866 sv. Frančiška Asiškega, 1867 Marijo z detetom, Sveto trojico in dva angela, 1869 Dobrega pastirja, hudiča in drevo, Križanega, Pietà, sv. Frančiška Asiškega in Križanega za pokopališče, 1870 Križanega, 1872 Žalostno Mater božjo ter 1873 reliefa lebdečih angelov, Marijo z detetom, sv. Antona Puščavnika in sv. Jožefa. Za seznam Gschielovih del izven območja avstrijske Štajerske cf. Gertrude ENGELJEHRINGER, *Jakob Gschiel, ein steirischer Bildhauer. Künstlermonographie und Werkkatalog*, Graz 1994 (diplomsko delo, Karl-Franzens-Universität Graz, tipkopis), pp. 318–326.

¹¹⁷ *Dragi otroČIČI, LJVblte Iz srCa eDen DrVgIga* (1867) in *MateVž CestnInar nasLeDV Je Le zVeLICarJa* (1869).

¹¹⁸ Leta 1866 sta v Gschielovi delavnici delovala le pomočnik Nikolaus Ertl iz Pinkafelda in vajenec Peter Harb iz Mariatrosta. Cf. ENGELJEHRINGER 1994, cit. n. 116, p. 6.

¹¹⁹ ENGELJEHRINGER 1994, cit. n. 116, p. 189.

¹²⁰ LANDERGOT 1904, cit. n. 1, p. 346.

10. Jakob Gschiel, Sv. Frančišek, 1869. Sv. Trojica v Slovenskih goricah, cerkev Svete trojice

predvsem na sv. Lovrencija Brindiškega in sv. Janeza Kapistrana.¹²¹ Frančiškanska propaganda se med drugim odraža na odsekanih turških glavah v rokah sv. Janeza Kapistrana na stranskem oltarju v frančiškanski romarski cerkvi v Maria Lan-kowitzu in na stranskem oltarju cerkve Vseh svetnikov v Deutschlandsbergu.¹²² Poleg tega polmeseca, ki ga sv. Frančišek drobi hkrati z glavo, v času osmanskih vpadov in kasneje niso povezovali z islamom, kakor je menil Landergot, pač pa v ožjem smislu s Turki.¹²³ Morda pater Gelazij Rojko z ikonografijo ni bil najbolje seznanjen ter je s polmesecem in turško glavo pod nogami svetotrojiškega sv. Frančiška resnično želel upodobiti Frančiškovo delovanje v severni Afriki, vendar menim, da je bila glavni povod za tovrstno upodobitev naslonitev na figuro sv. Avgušтина, ki je prej zasedala Frančiškovo mesto na prižnici.

Sklep

V ohranjeni opremi cerkve Svete trojice se zrcalijo težnje posvetnih donatorjev, avguštincev in frančiškanov. Pri starejših spomenikih (loretske kapeli, epitafih) so imeli posvetni naročniki velik vpliv na njihovo ikonografijo, medtem ko so najkasneje ob povečanju cerkve v letih 1735–1740 pobudo pri zasnovi vsebinskih programov prevzeli priorji avguštinskega reda in od leta 1854 gvardijani frančiškanskega samostana. V prispevku so izpostavljene donacije članov rodbine Trauttmansdorff in njihovega sorodstva. Ob pregledu njihovih donacij lahko sklepamo, da so Trauttmansdorffi v novi redovniški postojanki, ki jo je ustanoviteljska rodbina Stubenberg v gospodarskem smislu skromno opremila, videli priložnost za dvig ugleda rodbine in reprezentiranje. Od avguštincev velja posebej izpostaviti priorja Frančiška Göpleisa, ki je verjetno sodeloval pri zasnovi samostanskega poslopja in naročilu podobe za veliki oltar, četudi ju je plačal Ferdinand Ernest grof Trauttmansdorff. V njegovem času je bila zgrajena tudi loretska kapela, pri kateri so bile doslej premalo upoštrevane rodbinske povezave njene ustanoviteljice, Marije Elizabete grofi-

¹²¹ Maximilian GROTHAUS, *Der »Erbfeindt christlichen Namens«*. Studien zum Türken-Feindbild in der Kultur der Habsburgermonarchie zwischen 16. und 18. Jahrhundert, Graz 1986 (doktorska disertacija, Karl-Franzens-Universität Graz, tipkopis), pp. 623, 665–672.

¹²² Gerhard FISCHER, Pfarrliche und kirchliche Entwicklung, *Geschichte und Topographie des Bezirkes Deutschlandsberg, Erster Teilband: Allgemeiner Teil* (ed. Helmut-Theobald Müller), Graz-Deutschlandsberg 2005 (Grosse geschichtliche Landeskunde der Steiermark, 3/1), p. 229. Za sorodne upodobitve sv. Janeza Kapistrana izven meja Štajerske cf. GROTHAUS 1986, cit. n. 121, pp. 667–671.

¹²³ GROTHAUS 1986, cit. n. 121, pp. 648–649.

ce Trauttmansdorff, rojene grofice Khisl. Pomembna je bila tudi naročniška vloga priorja Karla Göpleisa. V njegovem času so povečali cerkev, jo opremili z novimi oltarji, prižnico, prenovili so refektorij ipd. Po prevzemu samostana leta 1854 so frančiškani zlasti po prizadevanjih gvardijana Gelazija Rojka opremili cerkev z umetninami s svojo redovno ikonografijo.¹²⁴

Viri ilustracij: Osebni arhiv avtorice (2–8, 10); Angelus HÖGGMAYR, *RMO P.M. Fulgentio Bellelli Buccinensi Priori General vigilantissimo totius Ordinis F. F. Eremit. S. Augustini, nec non Commissario Apostolico, Monasteria eiusdem Ordinis per Germaniam hactenus aeri incisa humillime dedicat*, Monachium 1731 (1); HÖRMONSEDER 1733, cit. n. 3 (9)

¹²⁴ Raziskava za pričujoči prispevek je potekala v okviru raziskovalnega projekta *Umetnostna re-prezentacija plemstva: naročništvo na Štajerskem v zgodnjem novem veku* (Javna Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, J6-7410 (B)).

The Church of the Holy Trinity in Slovenske Gorice and its Benefactors. Stubenberg, Trauttmansdorff, Khisl, the Miraculous Image and the *Calcatio* Motif

SUMMARY

The church of the Holy Trinity in Slovenske gorice and its interior have already been the topic of several historical and art historical studies. It is the aim of this paper to interpret the circumstances of the founding of both the church and the monastery of the Augustinian friars by analysing the intentions of their noble founders and donors. The paper also aims to closely examine the legends of the origin of the miraculous image, as well as to research the purpose of commissioning two sculptures depicting the *calcatio* motive. The primary source for the present study is the chronicle of the Augustinian monastery, which contains records from 1704 to 1763.

The founding of a wooden chapel of the Holy Ghost on the same site in 1631 was marked by religious differences between the Catholic authorities and the so-called sect of the Founders or Springers, as well as the previous Protestantism of the land-owners, the Lords of Stubenberg. However, in 1636, bishop Johann Mark of Aldringen laid the foundation stone for a new, bigger church and consecrated it to the Holy Trinity in 1643. Wolfgang of Stubenberg appropriated patronage over, and the legal rights to, the church, although it was built and furnished by local peasants and townsmen. In 1662, he summoned the Augustinian friars to the Church of the Holy Trinity. On 5th April 1667, Wolfgang of Stubenberg and his wife Anna Crescentia issued a deed of foundation donating the following property to the Augustinian friars: the Holy Trinity Church with its possessions, a plot on the other side of the road for a farm building and garden, a small house under the steps and an annual amount of wood from their forests. The donation could hardly have been more modest, considering that even the church was not built with Stubenberg's money. The monastery founders were buried in the Holy Trinity church. The second benefactor of the Augustinian monastery was Ferdinand Ernst, Count of Trauttmansdorff, owner of the nearby Negova dominion. The friars noted in the chronicle that prior Franz Göpleis had built the entire extensive wing of the monastery next to the church with cellars and the Loreto Chapel with a donation from the benefactor Ferdinand Ernst and his wife Maria Elisabeth, Countess of Trauttmansdorff, born Countess of Khisl. The Loreto Chapel was actually built by the widowed Maria Elisabeth, and the author argues that with this act she followed her paternal and maternal predecessors, who distinguished themselves by founding the Loreto Chapels and supporting monasteries, particularly of the Capuchin friars. Maria Elisabeth probably also commissioned the epitaph of her deceased husband in the church of the Holy Trinity. The expansion of the church and its rich furnishings from 1735 onward was not commissioned by a single noble benefactor, but by the endeavours of the Augustinian priors, particularly Karl Göpleis. Later, from 1854, when

the monastery was taken over by Franciscan friars, their superiors supplemented the church interior with artworks of Franciscan iconography.

The second part of the paper is dedicated to the miraculous image and two sculptures with a *calcatio* motive. According to the Augustinian chronicle, the miraculous image of the Holy Trinity was painted by a Protestant painter of Wolfgang of Stubenberg in his castle, Cmurek, in 1640. When the painting was finished, the painter realised that it was a work of the Lord and converted to Catholicism. This legend was told to pilgrims and is widespread in literature. This paper features another legend, discovered in a manuscript by Johann Vinzenz Sonntag, written before 1837. According to Sonntag, the miraculous image was painted by a Venetian Augustinian friar who came to Slovenske gorice at Wolfgang of Stubenberg's invitation. Despite his best efforts, the friar could not paint the face of the Lord properly, so it was completed by an angel. Although probably invented by Sonntag, the legend reflects the reception of the miraculous image by pilgrims. It was the face of the Lord which attracted the attention, prayers and fears of pilgrims visiting the church of the Holy Trinity. The author argues that the miraculous image was probably painted around 1690 by a still unknown Styrian painter, who was paid by Ferdinand Ernst Count of Trauttmansdorff.

Two sculptures with the *calcatio* motif are preserved in the church, both intended for the top of the pulpit. The sculpture of Saint Augustine trampling three heads of heretics with his feet was commissioned by prior Karl Göpleis between 1735 and 1740. It was probably made by the Maribor sculptor Johann Walz. In the paper, Saint Augustine is compared with sculptures on other Styrian and Austrian pulpits depicting various saints as *malleus haereticorum* or the hammer of heretics. It is also put into the context of the religious discord accompanying the foundation of the church of the Holy Trinity and in the context of the personal interests of the commissioner Göpleis, who obtained the bishop's permission to read prohibited books in 1733. When the Franciscan friars took over the church, the sculpture of Saint Augustine was removed from the pulpit, remodeled into Saint Bonaventura and placed on the main altar. In 1869, the superior Gelasius Rojko commissioned a sculpture of Saint Francis by the Graz sculptor Jakob Gschiel to be placed on the pulpit. Saint Francis is trampling on a crescent and the head of a Turk with his left foot. The occasion for commissioning such an uncommon figure of Saint Francis was probably the imitation of the previous pulpit sculpture and the long lasting struggles with Ottomans in the region.

Avtorji / Authors

PROF. DR. JEŠA DENEGRİ

Dr. Ivana Ribara 113/3
RS-11070 Novi Beograd

IZR. PROF. DR. BOJAN DJURIĆ

Oddelek za arheologijo
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana
Bojan.Djuric@ff.uni-lj.si

ZASL. PROF. DDR. NATAŠA GOLOB

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
SI-1000 Ljubljana
natasa.golob@ff.uni-lj.si

JANA INTIHAR FERJAN

Moderna galerija
Cankarjeva 15
SI-1000 Ljubljana
jana.ferjan@mg-lj.si

MAG. MOJCA JENKO

Narodna galerija
Puharjeva ulica 9
SI-1000 Ljubljana
mojca_jenko@ng-slo.si

PROF. DR. MATEJ KLEMENČIČ

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
SI-1000 Ljubljana
matej.klemencic@gmail.com

DOC. DR. MATEJA KOS

Narodni muzej Slovenije - Prešernova
Prešernova 20
SI-1000 Ljubljana
mateja.kos@nms.si

DR. MAJA LOZAR ŠTAMCAR

Narodni muzej Slovenije
Prešernova 20
SI-1000 Ljubljana
maja.lozar@nms.si

DR. ENRICO LUCCHESI

Rupinpiccolo (Repnič) 30
IT-34010 Sgonico (Zgonik)
lucchese@units.it

DOC. DR. KATJA MAHNIČ

Oddelek za umetnostno zgodovino
 Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
 Aškerčeva 2
 SI-1000 Ljubljana
 katja.mahnic@ff.uni-lj.si

DOC. DR. ŽELJKO OSET

Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici
 Vipavska 13
 SI-5000 Nova Gorica
 zeljko.oset@ung.si

DR. CVETKA POŽAR

Muzej za arhitekturo in oblikovanje
 Grad Fužine
 Pot na Fužine 2
 SI-1000 Ljubljana
 cvetka.pozar@mao.si

DR. FERDINAND ŠERBELJ

Narodna galerija
 Puharjeva ulica 9
 SI-1000 Ljubljana
 ferdinand_serbelj@ng-slo.si

PROF. DR. SAMO ŠTEFANAC

Oddelek za umetnostno zgodovino
 Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
 Aškerčeva 2
 SI-1000 Ljubljana
 samo.stefanac@ff.uni-lj.si

IZR. PROF. DR. POLONA VIDMAR

Oddelek za umetnostno zgodovino
 Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru
 Koroška 160
 SI-2000 Maribor
 polona.vidmar@um.si

BLAŽ ZABEL

Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani
 Kardeljeva ploščad 16
 SI-1000 Ljubljana
 blaz.zabel@pef.uni-lj.si

Durham University
 University College
 The Castle
 Palace Green
 Durham
 DH1 3RW
 blaz.zabel@durham.ac.uk

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Bojan DJURIĆ, Borl/Ankenstein portret Lucija Vera

Ključne besede: Lucius Verus, Acqua Traversa portret, Carlo Albacini, Borl/Ankenstein portret, obrazna kopija, točkovna tehnika

V bližini rimske kolonije Poetovio (Ptuj, Slovenija) je bila leta 1951 pod gradom Borl (Ankenstein) odkrita kopija kolosalnega portreta rimskega cesarja Lucija Vera iz Acqua Traversa, izdelana v apnencu. Domnevno antična, se je po analizi pokazala kot nedokončana kopija obraza (maska) na način, kakor ga poznajo mavčne kopije, v rabi na privatnih akademijah v Rimu in drugje po Evropi. Na njeni površini so opazni sledovi točkastega kopiranja, morda s pomočjo punktirke. Visoko kakovostna izdelava je sicer primerljiva z marmornimi portreti izdelanimi v Rimu v 2. polovici 18. stoletja, predvsem v Albacinijevi delavnici. Ob tem se je pokazalo, da obstaja najverjetneje samo en primerek (in ne serija) antične replike 4. tipa portretov Lucija Vera v kolosalni varianti Acqua Traversa.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Bojan DJURIĆ, The Borl/Ankenstein Portrait of Lucius Verus

Keywords: Lucius Verus, Acqua Traversa portrait, Carlo Albacini, Borl/Ankenstein portrait, face copy, pointing technique

Not far from the Roman colony of Poetovio (Ptuj, Slovenia), below Castle Borl/Ankenstein, a limestone copy of a colossal Acqua Traversa portrait of the Roman Emperor Lucius Verus was found in 1951. Careful examination has shown that this long-supposed ancient sculpture is actually an unfinished face copy (mask) executed in a manner known from plaster casts in use in private academies in Rome and elsewhere across Europe. The surface of the face bears copying marks, possibly left by a pointing machine. The work is of high quality and comparable with the marble portraits produced in the second half of the 18th century in Rome, especially in Albacini's workshop. Analyses have also shown that most likely a single ancient replica (rather than a series) is thus far known of Type 4 portraits of Lucius Verus in the colossal Acqua Traversa variant.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Nataša GOLOB, Sentence Petra Lombarda v pontignyjskem slogu: Maribor, Univerzitetna knjižnica, Ms 136

Ključne besede: Peter Lombard, Liber sententiarum, srednjeveški rokopis, pariško knjižno slikarstvo ok. 1170–1175

Rokopis (Maribor, Univerzitetna knjižnica, Ms 136), ki vsebuje štiri knjige sentenc Petra Lombarda, je bil v starejši literaturi označen kot italijansko delo iz 14. stoletja. Zapis analizira bistvene prvine, ki jih rokopis podaja. Po vsem sodeč so ga prepisali in okrasili v pariški mestni opatiji Svetega Viktorja ok. 1170–1175. Marginalni sklici in glose so pogosto dekorativno oblikovani, izstopajoče zanimive so inicialne; uvodna iniciala (Ueteris, fol. 3v) pripada pontignyjskemu slogu z značilnimi vitkimi živalmi. Še tri druge inicialne zaznamujejo veliki in široki listi v prefinjenem toniranju, zanimiva je figuralna iniciala, ki

– glede na besedilo – predstavlja posebitev Eklezije. Sedanja vezava je iz ok. 1490–1500, ker so knjigoveški pečatniki enaki kot na nekaterih drugih knjigah, ki so bile v zasebni lasti lavantinskega škofa Leonharda Peverlla.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Nataša GOLOB, Peter Lombard's Sentences in the 'Pontigny-style'

Keywords: Petrus Lombardus, Liber sententiarum, mediaeval manuscript, Paris illumination c. 1170–1175

In older mediaevalist literature, the manuscript (Maribor, Univerzitetna knjižnica, Ms 136) with The Four Books of Sentences by Peter Lombard is described as an Italian work of the 14th century. The paper analyses the basic elements evidenced by the manuscript itself. By all appearances, it was copied and illuminated in the city abbey of Saint-Victor in Paris around 1170–1175. Marginal quotations and glosses are often decoratively conceived, and the initials deserve special interest, as five of them are painted. The one standing at the opening of the text (Veteris, fol. 3v) displays the so-called 'Pontigny-style' of illumination, where slender animals dwelling between the sprouts. Three further initials exhibit large and broad foliage in refined shading; also interesting is the figural initial representing Ecclesia. Its present bookbinding dates to c. 1490–1500; the same blind-tooled motifs are pressed on some other book covers, items that were initially in the private possession of Lavantine bishop Leonhard Peverll.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Mojca JENKO, France Stelè in Društvo Narodna galerija. Iz arhiva Narodne galerije

Ključne besede: France Stelè (1886–1872), Društvo Narodna galerija (1918–1946), umetnostna zbirka Narodne galerije, adaptacija Narodnega doma, združene umetnostne zbirke, razstave, založniška dejavnost, fotodokumentacija umetnin

France Stelè (1886–1872) je leta 1911 diplomiral na dunajski univerzi ter se kvalificiral za arhivsko, bibliotечно, muzejsko in spomeniško službo. Poznamo ga predvsem kot konservatorja, raziskovalca, univerzitetnega profesorja ter pisca o slovenski likovni umetnosti in posameznih likovnih umetnikih. Manj je France Stelè v zavesti strokovne javnosti prisoten kot zavzet odbornik Društva Narodna galerija (19. 2. 1920–18. 2. 1943; s prekinitvijo od 2. 6. 1928 do 12. 10. 1929), lahko bi rekli tudi kot muzealec. Njegova razgledanost in obširno znanje sta v veliki meri prispevala, da se je po drugi svetovni vojni Narodna galerija uspešno prelevila iz društva v državno inštitucijo

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Mojca JENKO, France Stelè and the National Gallery Society: from the Gallery's archive

Keywords: France Stelè (1886–1872); National Gallery Society (1918–1946); National Gallery art collection; conversion of the "Narodni dom" palace; united art collections; exhibitions; publishing activity; photo-documentation of works of art

France Stelè (1886–1872) graduated from the University of Vienna in 1911 and qualified for work in archives, libraries, museums and monument preservation offices. He is

mainly known as a conservator, researcher, university teacher, and author on Slovene fine arts and individual artists. To a lesser degree, France Stelè is present in the minds of the scholarly public as an interested member of the National Gallery Society committee (19 Feb. 1920–18 Feb. 1943, with an interruption from 2 July 1928 to 12 Oct. 1929), as a museum worker, as it were. His great learning and comprehensive knowledge substantially contributed to the possibility that the Society could be successfully transformed after the Second World War into a state institution, the National Gallery of Slovenia.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Matej KLEMENČIČ, Enrico LUCCHESI, Ferdinand ŠERBELJ, Pietà Antonija Bellucci za Schellenburgov križev oltar pri ljubljanskih frančiškanih

Ključne besede: Slikarstvo, barok, Ljubljana, Benetke, Antonio Bellucci, Jakob Shell von Schellenburg, Giulio Quaglio, Valentin Metzinger, Mihael Kuša (Cussa)

V članku je predstavljena atribucija in identifikacija slike Pietà iz Narodne galerije v Ljubljani. Na podlagi primerjav je bila pripisana beneškemu slikarju Antoniju Bellucciju, kar omogoča njeno identifikacijo s sliko, ki je bila nekoč na oltarju sv. Križa v nekdanji ljubljanski frančiškanski cerkvi sv. Marijinega vnebovzetja na današnjem Vodnikovem trgu. Slika je predstavljena v okviru naročništva Janeza Jakoba Schella pl. Schellenburga, argumentirana sta atribucija Bellucciju in nastanek slike v času slikarjevega bivanja na Dunaju (slikar je tja prišel leta 1692, v pogodbi 26. decembra 1694 pa je slika že omenjena), raziskana pa je tudi njena fortuna critica, od prvih omemb do zgodnje kopije, ki je pripisana Giulio Quagliu (Ljubljana, Nadškofija), ter njena kasnejša provenienca, ko je preko Šmarja-Sap prišla ponovno v Ljubljano, v Narodno galerijo.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Matej KLEMENČIČ, Enrico LUCCHESI, Ferdinand ŠERBELJ, Antonio Bellucci's Pietà for Jakob Schell von Schellenburg's Altar of the Holy Cross in the Former Franciscan Church in Ljubljana

Keywords: Painting, Baroque, Ljubljana, Venice, Antonio Bellucci, Jakob Shell von Schellenburg, Giulio Quaglio, Valentin Metzinger, Mihael Kuša (Cussa)

The paper presents the attribution and identification of the painting of the Pietà in the National Gallery of Slovenia. Because of stylistic similarities, it is attributed to the Venetian painter Antonio Bellucci, which enables its identification with a painting that once adorned the altarpiece of the Holy Cross (1694–1695) in the former Franciscan Church in Ljubljana. Furthermore, the painting is discussed in the context of patronage of a wealthy Carniolian merchant and banker, Jakob Shell von Schellenburg. Stylistic and archival evidence suggests that the Pietà was most probably painted by Bellucci in Vienna: the artist was in Austria from 1692, and the painting was already mentioned in a contract of 26 December 1694. The paper also discusses its early fortuna critica in written sources, as well as an early copy attributed to Giulio Quaglio (Ljubljana, Archbishopric). Finally, the painting's later provenance and its final transition from the parish church in Šmarje-Sap to the National Gallery of Slovenia is described.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Mateja KOS, Seminar za umetnostno zgodovino, Spomeniški urad in državni muzej v obdobju direktorjev Josipa Mantuanija in Josipa Mala

Ključne besede: Narodni muzej, Seminar za umetnostno zgodovino, Spomeniški urad, Josip Mantuani, Josip Mal, Izidor Cankar, France Stelè

Čas prvih desetletij dvajsetega stoletja je čas ustanavljanja današnjega Oddelka za umetnostno zgodovino, razširitve delokroga in pristojnosti Spomeniškega urada za Slovenijo in spreminjanja statusa Deželnega muzeja za Kranjsko, ki je postal državni (Narodni) muzej. Nekaj dodatnih pogledov na vse te pomembne dogodke nam omogočajo listine, shranjene v arhivu Narodnega muzeja Slovenije. S pomočjo arhivalij so se nekoliko boljše pokazali odnosi med tremi pomembnimi ustanovami in njihovimi predstojniki, namreč Josipom Mantuanijem, Izidorjem Cankarjem, Francetom Stelètom in Josipom Malom, predvsem pripravljenost za sodelovanje in previdnost pri sprejemanju pomembnih odločitev. To pojasnjuje nekatere poteze, ki stroko zaznamujejo še danes.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Mateja KOS, Art History Seminary, Monument Office and State Museum in the Period of Museum Directors Josip Mantuani and Josip Mal

Keywords: National Museum, Seminar of Art History, Monument Office, Josip Mantuani, Josip Mal, Izidor Cankar, France Stelè

The first decades of the 20th century were a period when the present Department of Art History in Ljubljana was founded, the field of work and responsibilities of the Monument Office of Slovenia were broadened, and the status of the Carniolan Provincial Museum changed as it became a state (national) museum. Additional insight into these important events is provided by documents preserved in the archives of the National Museum of Slovenia. The archived documents reveal in greater detail the relationships between the three important institutions and their directors, Josip Mantuani, Izidor Cankar, France Stelè, and Josip Mal, especially their willingness to cooperate, and their caution in taking important decisions. And this also sheds light on traits that mark the discipline to the present day.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Katja MAHNIČ, Josip Mantuani in moderni muzej. Prispevek k razumevanju Mantuanijevih prizadevanj za reorganizacijo Deželnega muzeja za Kranjsko

Ključne besede: Josip Mantuani, deželni muzej za Kranjsko, reorganizacija muzeja, moderni muzej, muzeologija

Leta 1909 je bil Josip Mantuani imenovan za novega direktorja Deželnega muzeja za Kranjsko v Ljubljani. Takoj je začel uresničevati svoj načrt modernizacije muzeja. Osnova za njegov program modernizacije je bilo njegovo razumevanje modernega muzeja kot javne ustanove in narave muzejskega predmeta kot izobraževalnega sredstva. Njegove ideje so jasno razvidne v dveh besedilih, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije. Obe besedili predstavljata pomemben vir za razumevanje zgodnjega razvoja muzeološke misli v Sloveniji.

Katja MAHNIČ, Josip Mantuani and Modern Museum. Contribution to the Understanding of Mantuani's Efforts to Reorganise the Carniolan Provincial Museum

Keywords: Josip Mantuani, Carniolan Provincial Museum, reorganisation of the museum, modern museum, museology

In 1909, Josip Mantuani was appointed the new director of the Carniolan Provincial Museum in Ljubljana. He immediately began to implement his plan to modernise the museum. The basis of his modernisation programme was his understanding of the modern museum as a public institution and of the nature of the museum object as an educational medium. His conception is clearly attested by two texts kept by the Archives of the Republic of Slovenia. Both texts are important sources for understanding the early development of museological thought in Slovenia.

Željko OSET, Prvi člani SAZU iz vrst umetnostnih zgodovinarjev: Izidor Cankar, France Stelè in Vojeslav Molè

Ključne besede: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Izidor Cankar, France Stelè, Vojeslav Molè, Univerza v Ljubljani, Narodna Galerija, slovenska kulturna politika

Izidor Cankar, Vojeslav Molè in France Stelè so po prvi svetovni vojni bistveno vplivali na institucionalizacijo slovenske znanosti. Kot uspešni znanstveniki so postali tudi člani najvišje slovenske znanstvene in umetniške ustanove, Slovenske akademije znanosti in umetnosti. S tem so prejeli priznanje za svoje izstopajoče znanstveno in organizacijsko delo. Stelè (1940) in Cankar (1953) sta postala redna člana, Molè, na Poljskem živeči slovenski znanstvenik, pa dopisni član (1961).

Željko OSET, First Members of the Slovenian Academy of Sciences and Arts among Art Historians: Izidor Cankar, France Stelè and Vojeslav Molè

Keywords: Slovenian Academy of Sciences and Arts, Izidor Cankar, France Stelè, Vojeslav Molè, University of Ljubljana, National Gallery, Slovenian Cultural Policy

Three art historians, Izidor Cankar, Vojeslav Molè, and France Stelè, had a significant influence on the institutionalisation of Slovenian science after the First World War. In the later stages of their respective careers as internationally renowned scholars, they were elected as members of the highest Slovenian scientific and artistic institution, the Slovenian Academy of Sciences and Arts. This honour was a reward for their outstanding scholarly and organisational accomplishments. Stelè and Cankar became full members in 1940 and 1953 respectively, while Molè was elected in 1961, and as a foreign citizen, only as a corresponding member.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Cvetka POŽAR, Vzpostavitev in prve razstave Bienala industrijskega oblikovanja v šestdesetih letih 20. stoletja

Ključne besede: bienale industrijskega oblikovanja, industrijsko oblikovanje, zgodovina oblikovanja, organizacija bienala, razstava

Namen tega prispevka je oris vzpostavitve in začetkov delovanja Bienala industrijskega oblikovanja (BIO), v katerem se bomo osredotočili na glavne organizacijske poudarke bienala: pobudo za njegovo ustanovitev, namen in vlogo, dosežke in težave prvih treh bienalnih razstav v šestdesetih letih 20. stoletja.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Cvetka POŽAR, The Establishment and First Exhibitions of the Biennial of Industrial Design in the 1960s

Keywords: Biennial of Industrial Design, industrial design, history of design, organisation of the biennial, exhibition

The aim of this paper is to describe the establishment and initial functioning of the Biennial of Industrial Design BIO. Here we focus on the biennial's main organisational aspects: the effort behind its establishment, its purpose, and role; the achievements and the problems of the first three biennial exhibitions in the 1960s.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Samo ŠTEFANAC, Mojster Štefan iz Kranja, zadnji protagonist gorenjske poznogotske arhitekture

Ključne besede: arhitektura, 16. stoletje, Mojster Štefan, »Mojster iz Kranja«, sv. Luka v Praprečah

Članek prinaša poskus rekonstrukcije umetniške osebnosti stavbenika Štefana, ki je dal leta 1524 naslikati votivno fresko v cerkvi sv. Luka v Praprečah pri Lukovici. Nedavno odkriti podpis z mojstrskim znakom v koru cerkve dokazuje, da je bil mojster Štefan resnično arhitekt cerkve, mojstrski znak pa ga identificira z »Mojstrom iz Kranja«, ki se je l. 1526 podpisal v cerkvi v Oprtlju v Istri, v prvi tretjini 16. stoletja pa je deloval tudi na drugih lokacijah (Štrped, Biljana v Brdih).

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Samo ŠTEFANAC, Master Stephen of Kranj, the Last Protagonist of Late Gothic Architecture in Upper Carniola

Keywords: architecture, 16th century, Master Stephen, Master of Kranj, church of Saint Luke in Prapreče

The article discusses Stephen, the master builder who in 1524 commissioned a votive mural for the church of Saint Luke in Prapreče near Lukovica, northeast of Ljubljana. A recently discovered signature with a master mason's mark in the presbytery on the vaulting just above the main altar proves that Stephen was also the architect of this church. Moreover, his mason's mark identifies him with the Master of Kranj, who in

1526 signed himself as the master builder of the parish church in Oprtalj in Istria. He was also active in the first three decades of the 16th century in other places, such as Štrped in Istria and Biljana near Gorizia.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Polona VIDMAR, Cerkev Svete trojice v Slovenskih goricah in njeni donatorji. Stubenbergi, Trauttmansdorffi, Khisli, čudodelna podoba in motiv calcatio

Ključne besede: Sv. Trojica v Slovenskih goricah, gospodje Stubenberški, grofje Trauttmansdorff, grofje Khisl, umetnostno naročništvo, Janez Walz, Jakob Gschiel

V prispevku so osvetljene okoliščine ustanovitve, gradnje in opremljanja avguštinskega samostana s cerkvijo Svete trojice v Sv. Trojici v Slovenskih goricah. Temelji na študiju namenov plemiških ustanoviteljev in donatorjev iz rodbin Stubenberg, Trauttmansdorff in Khisl. V drugem delu prispevka je čudodelna podoba Svete trojice predstavljena v kontekstu ljudskega izročila in zgodovinskih okoliščin. Posebna pozornost je posvečena tudi kipoma sv. Avguščina in sv. Frančiška s prižnice. Motiv calcatio na kipih obeh svetnikov je postavljen v zgodovinski in naročniški kontekst. Za sv. Avguščina je postavljena hipoteza, da ga je po naročilu avguštinskega priorja Karla Göplaisa izdelal Janez Walz, sv. Frančišek pa je delo kiparja Jakoba Gschiel po naročilu frančiškanskega gvardijana Gelazija Rojka.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Polona VIDMAR, The Church of the Holy Trinity in Slovenske Gorice and Its Benefactors. Stubenberg, Trauttmansdorff, Khisl, the Miraculous Image and the Calcatio Motif

Keywords: Sv. Trojica in Slovenske gorice, Lords of Stubenberg, Counts of Trauttmansdorff, Counts of Khisl, art patronage, Johann Walz, Jakob Gschiel

The article discusses the circumstances of the foundation, building and furnishing of the Augustinian monastery with the church of the Holy Trinity in Sv. Trojica v Slovenskih goricah. It is based on a study of the intentions of the noble benefactors and donors of the Stubenberg, Trauttmansdorff and Khisl families. The second part of the article presents the miraculous image of the Holy Trinity in the context of the legends and historical circumstances connected to it. Special attention is paid to the sculptures of Saint Augustine and Saint Francis intended for the pulpit. The calcatio motif of both sculptures is put in an historical context and in the context of the commissioners. Saint Augustine was commissioned by the prior Karl Göplais and probably sculpted by Johann Walz, while Saint Francis is a work of Jakob Gschiel commissioned by the Franciscan superior Gelasius Rojko.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Blaž ZABEL, Steletov referat K problematiki Jugoslovanske nacionalne umetnostne zgodovine in svetovna umetnostna zgodovina

Ključne besede: France Stelè, svetovna umetnostna zgodovina, center in periferija, nacionalna umetnostna zgodovina

V članku obravnavam referat Franceta Steleta z naslovom K problematiki Jugoslovanske nacionalne umetnostne zgodovine iz leta 1955. V prvem delu članka predstavim koncept svetovne umetnostne zgodovine, posebej pa obravnavam problematiko evropocentričnosti tradicionalne umetnostne zgodovine, vlogo nacionalnosti v umetnostni zgodovini ter načine, kako svetovne umetnostna zgodovina obravnava globalno prisotnost umetnosti. V drugem delu članka analiziram Steletov referat, pri čemer izhajam iz ugotovitve o tradicionalni umetnostni zgodovini, predstavljenih v prvem delu članka. Tako obravnavam Steletovo razumevanje nacionalne umetnostne zgodovine, njegovo koncepcijo centra in periferije ter kulturno-zgodovinski kontekst, v katerem je Stele izoblikoval svoje razumevanje umetnostne zgodovine.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Blaž ZABEL, France Stele's Essay on Yugoslav National Art History and World Art Studies

Keywords: France Stelè, world art studies, centre-periphery, national art history

In the paper, I analyse France Stele's essay K problematiki Jugoslovanske nacionalne umetnostne zgodovine (On Yugoslav National Art History) from 1955. I first present a literature review of world art studies, paying special attention to the Eurocentrism of traditional art history, nationalism in traditional art history, and ways in which world art studies research art in a global perspective. I then proceed with an analysis of France Stele's essay, taking into account the previous discussion of traditional art history. I discuss Stele's conception of national art history, his conception of centre and periphery, and the historical context in which he developed his understanding of art history.
